

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MANİSA MÜZESİ OSTOTHEKLERİ

Pınar MERTELLİ

Danışman

Prof. Dr. Binnur GÜRLER

İZMİR - 2015

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2012800427

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Pınar MERTELLİ
Tez Başlığı : Manisa Müzesi Osthotelekleri

Savunma Tarihi : 17.09.2015
Danışmanı : Prof.Dr.Binnur GÜRLER

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>
Prof.Dr.Binnur GÜRLER	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
Yrd.Doç.Dr.Ahmet UHRİ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
Prof.Dr.Cumhur TANRIVER	EGE ÜNİVERSİTESİ

İmza

Oybirliği ☒
Oy Çokluğu ()

Pınar MERTELLİ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Manisa Müzesi Osthotelekleri " başlıklı Tezi() / Projesi() kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Mustafa Yaşar TINAR
Enstitü Müdür V.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘Manisa Müzesi Ostotheekleri’ adli çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerkere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../.....

Pınar MERTELLİ

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Manisa Müzesi Ostothekleri

Pınar MERTELLİ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Programı

Antik Çağ'da bölgelere göre farklılık gösteren öteki dünya inanışları hem ölü gömme geleneklerinde hem de mezar anıtlarında bir çeşitlilik yaratmıştır. Antik Çağ'dan beri ölümü günlük hayatlarının her safhasında anımsamak için de plastik sanatlardan yararlanmaktaydılar. Başlangıçtan itibaren var olan ceset gömme geleneğinin yanında yakarak gömme geleneği de sıkça tercih edilmiştir. Kremasyonun bir getirisi olarak ortaya çıkan taş sandukaların ilk örneklerine erken Hellenistik Dönemde rastlanılan ostothek, 2.yy'da birçok yörede lahitlere alternatif olarak üretilmeye devam etmiştir. Ostothek çeşitleri ve kalitesi özellikle Antoninler Devrinde daha çok artmıştır (İ.S 138-161). 3.yy'da üretimi giderek azalmıştır. Anadolu'da da çeşitli yörelerde sıkça tercih edilen bir gömü şekli olmuştur.

Manisa Müzesi ostothekleri de tarihsel olarak Geç Hellenistik dönem ve Roma İmparatorluk dönemlerini kapsamaktadır. Lidya Bölgesi kentlerinden bulunmuşlardır. Ostotheklerin üzerinde bulundukları bölgenin özelliklerini taşıyan bezemeler yer alır. Manisa Müzesi'ndeki örnekler de Lidya Bölgesinin özelliklerini taşımaktadır. Toplam 24 adet olmakla beraber, 7 adet bezemesiz sade, 1 adet boğa başlı, 2 adet koçbaşı, 10 adet üzeri Yunanca yazılı, 3 adet anahtar deliği bezemeli, 1 adet el sıkışan iki insan bezemeli olarak sınıflandırılıp incelenmiştir. Bilgisayar çizimi ile ayrıntılı görsellik sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ostothek, Lidya Bölgesi, Hellenistik, Manisa Müzesi, Kremasyon.

ABSTRACT

Master's Thesis

Roma Period Coins With Temple Definition From Manisa Museum

Pınar MERTELLİ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Archeology

Master's Program

The afterlife beliefs varying by regions in Ancient Age created a variety both in burial traditions and in mausoleum. People made use of plastic arts to remember death in every phases of their daily lives since the Ancient Age. Beside the body burial which exists from the beginning, burying the remains after the body was cremated was also preferred. Ostothek, one the early examples of sarcophagus which appeared along with cremation, was seen in Hellenistic Period and it continued to be produced in many regions in the 2nd century as an alternative to tombs. The types and quality of ostothek increased especially during the period of Antonines (İ.S 138-161). The production of it gradually decreased in the 3rd century. This sort of burial was the one often preferred in various regions of Anatolia.

Ostotheks in the Archeological Museum of Manisa historically include the periods of Late Hellenistic and Imperial Rome. They were found in the cities from Lydia Region. On ostotheks, there are ornaments which have characteristics of the region they were found in. The examples in the Archeological Museum of Manisa have the characteristics of Lydia region. There are 24 ostotheks in total. These are classified and examined as 7 plain ostotheks without ornaments, 1 with bullhead, 2 with ram head, 10 with Greek script, 3 with the ornament of a key hole, 1 with the ornament of two people shaking hands. Detailed visuality has been provided with computer graphics.

Keywords: Ostothek, Lydia Region, Hellenistic, the Archeological Museum of Manisa, Cremation.

MANİSA MÜZESİ OSTOTHEKLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
EKLER LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞDA ÖLÜ GÖMME ÂDETLERİ

1.1 HELLENİSTİK DÖNEM’DE ÖLÜ GÖMME ADETLERİ	3
1.2 ROMA DÖNEMİ’NDE ÖLÜ GÖMME ADETLERİ	4
1.3 ROMA CENAZE UYGULAMALARI	8

İKİNCİ BÖLÜM

KREMASYON, OSTOTHEK VE ANADOLU ÖRNEKLERİ

2.1. KREMASYON	13
2.2. OSTOTHEK	19
2. 3. ANADOLU ÖRNEKLERİ	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
OSTOTHEK TİPLERİ VE ÜZERLERİNDEKİ TASVİRLERİN
İKONOĞRAFİSİ

3.1.OSTOTHEK TİPLERİ.....	30
3.1.1. Tip 1	30
3.1.2. Tip 2	30
3.1.3. Tip 3	30
3.1.3. Tip 3.a.....	30
3.1.4. Tip 4	30
3.1.4. Tip 4.a.....	30
3.1.4. Tip 4.b.....	31
3.1.5. Tip 5	31
3.1.6. Tip 6	31
3.2. TASVİRLERİN İKONOĞRAFİSİ	35

DÖDÜNCÜ BÖLÜM
MANİSA MÜZESİ OSTOTHEKLERİ

4.1 OSTOTHEKLERİN BULUNDUĞU ŞEHİRLER	38
4.2 ÖRNEKLERİN AÇIKLAMALARI	39
 SONUÇ	42
KATALOG	44
KAYNAKÇA	94

EKLER LİSTESİ

EK 1: Antik Yunan ve Roma’da Ölüme Dair Sözler	ek s.1
EK 2: Harita	ek s.6
EK 3: Lidya Bölgesi Haritası	ek s.7
EK 4: Manisa Müzesi Ostothekleri Çizimleri	ek s.8

GİRİŞ

Tezin konusu, Manisa Müzesi Ostothekleridir. Müzede var olanlar içerisinde çalışılma izni olan 24 adet bulunmaktadır. Ölülerini yakma âdetinden kaynaklanan ostothekler; ölülerin yakıldıktan sonra küllerinin ya da kemiklerinin içine konduğu, genellikle yerel malzeme kullanılan ahşap ya da taştan yapılmış küçük sandukalardır. Anadolu'nun bazı eyaletlerinde oldukça fazla örneklerine rastlanmıştır, bazılarında hiç izine rastlanmamıştır. Bu farklar, gömü âdetlerindeki yerel geleneklerle, birtakım tercihlerle ve aynı zamanda belki parasal nedenlerle açıklanabilir. İlk örneklerinin Erken Hellenistik Dönemde görüldüğü yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur. Ostotheklerin 2.yy.da birçok yörede lahitlere koşut olarak üretildiği söylenebilir. 3.yy.da ostothekler pek kullanılmadığından o dönemden verilecek örnekte yoktur.

Tezin konusunu oluşturan ostothekler; kuruluşu İ.Ö 2.binyılın ikinci yarısına kadar uzanan, Roma İmparatorluğu döneminde ismi Magnesia ad Sipylum olan Manisa'nın çeşitli bölgelerinden bulunmuş örneklerdir. Güney Lydia Sardes, Philadelphia, Selendi, Zeytinliova buluntularıdır. Manisa Müzesi Ostotheklerinin malzemesinin genel olarak mermer ve yerel kireç taşından olmasına ek olarak, uzun zaman boyunca her türlü müdahaleye açık kalmasından ortaya çıkan yıpranmışlık, lahitlerin tarihlendirilmesi ve üzerindeki yazıların okunmasında zorluk oluşturmaktadır. Çalışmada incelenen ostothekler belirgin özelliklere sahip olanlar bir arada toplanmış, ostothekler hakkında genel bilgi verilmiş, belirgin özelliklerine değinilmiştir. Üzerlerindeki Yunanca yazılar incelenerek okunmuştur.

Çalışmada öncelikle metin kısmı akışa uygun olarak fotoğraflar, çizimleri ve harita eklenmiştir.

Tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümü Roma Dönemindeki ölü gömme âdetlerinin nasıl olduğuna, çeşitliliğine, yöntemlerin farklılıklarına değinilmiştir. İkinci bölümde kremasyonun nasıl bir yöntem olduğu anlatılmış, ostothekin tarihi, amacı, gelişimi verilmiş ve Anadolu örneklerinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ostothek tipleri ve üzerindeki bezemelerden, tasvirlerle ayrıntılı anlatımı yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise 24 ostothekin genel ve benzer özellikleri

üzerinde durulmuştur. Sonrasında katalog, çizimler, sonuç ve kaynakça kısımları eklenmiştir. Üzerlerindeki Yunanca çevirileri Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Recai Tekoğlu tarafından yapılmıştır. Bilgisayar çizimleri de İç Mimar Ece Köroğlu tarafından çizilmiştir.

Manisa Müzesi Ostotheklerinin önceki çalışması; 1994 yılında Hasan Malay'ın 'Greek and Latin Inscriptions in the Manisa Museum' adlı kitabında üzeri yazılı olan Kat No 4, 5, 13, 14, 22 numaralı örnekleri çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK DÖNEMDE ÖLÜ GÖMME ADETLERİ

Ansiklopedi ya da sözcüklerde “bir insan, bir hayvan ya da bir bitkide yaşamanın tam ve kesin olarak sona ermesi”¹ Şeklinde tanımlanan ölüm, çok eski dönemlerden beri insanoğlunun ilgisini çekmiş ve insanoğlu bu olayla ilgili olarak kültürden kültüre değişen çok farklı davranış biçimi sergilemiştir.²

Farklı gömü geleneklerinin tercih edilmesi sosyal veya toplumsal statünün göstergesi olmamıştır. Bu durum daha çok dinsel inanışlarla bağlantılı bir gelenek olarak kabul edilmiştir. Prehistorik dönemlerde genelde toprak altına yerleştirilmiş pişmiş toprak çömlekler kullanılmıştır. Ayrıca doğrudan toprağa gömünün yapıldığı da tespit edilmiştir. Arkaik Dönem’den itibaren ise daha çok nekropollerde serbest duran taş sandukaların tercih edildiği bilinmektedir.³ Gömü gelenekleri yaşamın yansıması değildir. Ancak, sağladıkları önemli veriler sayesinde gömü gelenekleri toplumun yapısı, inançları, bu inançların dönemler boyunca değişimi, gelenekleri ve sosyal organizasyonu hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır.⁴

1.1 Hellenistik Dönem’de Ölü Gömme Adetleri

Antik Dönem’de kültürlerin çeşitli nedenlerle karşılaşmaları sonucunda ölü gömme geleneklerinde (ticaret, savaş veya nüfus değişimi gibi), toplumun sanat ürünlerinde ve sosyal yaşantısındaki değişim veya etkilenmelerin kendisini ölü gömme geleneklerinde de gösterdiği izlenmektedir. Antik Dönem’de birçok örnekle zenginleşebilecek bu durum Hellen dünyasında İ.Ö 8.yy’ın sonundan itibaren karşımıza çıkmaktadır.

Kremasyon mezarlar üzerinde yapılan antropolojik araştırmalar, Hellenistik Dönem’de kadın-erkek cinsiyet ayrımı yapılmaksızın, yetişkin bireylerin yakılarak

¹ Pars Tuğlacı, **Okyanus Ansiklopedisi Sözlük**, Pars Yayınları, İstanbul, 1972, s.2235.

² Ahmet Uhri, **Anadolu’da Ölümün Tarih Öncesi Bir Gelenegin Oluşum Süreçleri**, Ege Yayınları, İstanbul, 2010, s. 21.

³ Taner Korkut, “K. Levent Zoroğlu’na Armağan”, **Ostotheken oder Kindersarkophage**, Suna- İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, s. 405.

⁴ Bilge Hürmüzlü, Psidia’da “Gömü Geleneklerinin Işığında Kültürler Arası İlişkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 15, 2007, ss. 2-13.

gömüldüğünü, fetüs, bebek ve erken çocukluk çağındaki bireylerin kremasyona tabi tutulmadığı araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur.⁵ Hellenistik Dönem’de kremasyon uygulamasının yanında, çatı kiremidi, basit toprak mezarlar, sunak mezarlar, lahit mezarlar, dairesel mezarlar ve amphoradan oluşan farklı ölü gömme âdetleri de mevcuttur. Hellenistik Dönem mezarları ile ilgili bilgiler önceki dönemlere göre daha azdır. Bunun nedenlerinden bir tanesi daha önceki dönemlere ait mezarların bu döneme göre çok daha zengin sunular ve içeriklere sahip olmasıdır. Aynı zaman da demografik veriler de sağlayan mezarlık araştırmaları erişkin e çocuk gömülerinin önceki dönemlerle paralellik gösterdiğini ve bu grafiksel ilişkinin Hellenistik Dönemde de çok fazla değişmediğini ortaya koymuştur.⁶

1.2 Roma Dönemi’nde Ölü Gömme Âdetleri

Antik Roma’da Ölü Gömme Âdetleri Antik mezarlıkların bize gösterdiği kadarıyla ölümler şehri eşitlikçi bir yer değildir. Ölümün arkeolojik ve antropolojik incelemesi bizlere ölümlere yaklaşımın statü gösterimleri ile yakından ilişkili olduğunu bizlere göstermektedir. Bir Roma Mezarlığı anıtsal bahçeli mezarlar ya da resmi devlet mezarları, gösterişli gömüleri ve kentin alt tabakaları için toplu gömülerin yapılacağı katakompları içermektedir. Roma döneminde de ölüm, basit bir olay olarak algılanmamış, cenaze törenlerine ve âdetlerine büyük önem verilmiştir. Ünlü Romalıların ölümlerinde uygun bir cenaze töreni yapılmış, ölü maskeleri ve cenaze nutukları gibi çeşitli uygulamalar ile ölüye verilen değer gösterilmeye çalışılmıştır.

Romalılar ölümü günlük hayatlarının her safhasında anımsamak içinde plastik sanatlardan yararlanmaktaydılar; aristokrat cenaze törenlerinde ölenin atalarına benzeyen balmumu maskeler bir geçit resmiyle teşhir edilirken, ölenden arta kalanlar daha sonra dekoratif ve öyküsel sahnelerle süslenmiş lahitlere defnedilirdi. Roma Dönemi’nde lahitler, ölen kişinin öbür dünyada oturacağı ve ruhunun korunacağı mekân olarak değerlendirilmiş ve ona göre şekillendirilmiştir.

⁵ Kahraman Yağız, “Antandros Nekropolisi Hellenistik Dönem Mezar Tipleri”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2009, ss. 139- 142.

⁶Seda Karaöz Arıhan, **Karia Bölgesi Ölü Gömme Âdetleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji (Paleoantropoloji) Ana Bilim Dalı, Ankara, 2007, s.46.

Grekçe’de ‘Sarkophagos’ kelimesi lahit anlamına gelmektedir. Sarkos: Et, Phagein: Yemek manasındadır. İki kelimenin birleşimi ‘et yiyen’ anlamına gelmektedir.⁷

Romalı fırıncı Eurysaces’inki gibi azatlı köleler mesleklerini ölümsüzleştiren veya kendilerinin ve ailelerinin portrelerinin yer aldığı sahneler bulunan mezarlara gömülmekteydiler.

Köleler ve suçlular dâhil Romalıların tümü gömülme hakkına sahiptiler. Mitolojiye göre Styx ırmağında ruhları Hades’e götüren kayıkçı Charon bile gömülmemiş bir kişinin ruhunu Taşmayı reddediyordu. Roma da gömülmeden bırakılan kişiler çok ağır suçlar işlemiş olanlardı. Bu tür suçlardan bir tanesi kendini asarak intihar edenlerdi. Ancak bu tür bir uygulama ile cezalandırılan suçlar zaman içinde de değişiklik göstermiş ve örnek olarak kendini asarak intihar etmek girişimi Tiberius zamanında eğer uygun bir gerekçe var ise tam tersi bir muamele görmüş ve onurlandırılmıştır.

Gömülmeme dışında bir başka cezalandırma ise cesedin tanınamayacak hale getirilmesidir.⁸ İ.Ö. 87 yılında Cinna ve Marius un terör esen dönemlerinde öldürülen senatörler vahşi hayvanlara ve köpeklere parçalattırılarak kimliklerinin tespiti imkânsız hale getirilmiştir. Romalıların kremasyon, inhumasyon ve ölü gömme işlemlerinin şehir dışında yapılmasını ifade eden “Hominem mortuum in urbe ne sepelito neve urito” gibi sözcüklerle ortaya konulmuştur.⁹ Kent dışına gömmenin hijyenik nedenlerden çok dönemdeki inançların etkisiyle olduğu düşünülmektedir. Yunanlar gibi Romalılar da ölü ve yaşayan arasındaki sınırların oldukça geçirgen olduğuna inanmışlardır. Onlara göre Hades’e gitmiş olan bir ruh bir amaçla (örneğin intikam için) dünyaya gelebiliyordu. Ruhların çeşitli vesilelerle huzura erdirilmeleri önemliydi çünkü Romalılar ölünün gittiğine ama aralarından ayrılmadıklarına inanmaktaydılar. Romalıların, ölüm ve sonrası ile ilgili inançları hakkında bilgiler almak için dönemin heykel, resim, mozaik, rölyefleri ile yazılı eserleri gibi pek çok

⁷ Ahmet Çelik, **Adana Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2010, s.13.

⁸ J. M. C. Toynbee, **Death and Burial in The Roman World**, Johns Hopkins University Press, London, 1971, s. 39.

⁹ Arihan, s.49.

veri bulunmaktadır. Roma dünyasının pek çok kültür ile kaynaşması ve daha sonrasında Hristiyanlık dininin imparatorlukça kabulü ile inanç alanında büyük bir değişim yaşaması ölü gömme âdetlerinin de değişimler geçirmesine neden olmuştur.

Lucretius'a göre Geç Cumhuriyet Dönemi'nden üç farklı ölü gömme metodu bilinmekteydi. Bunlar kremasyon, inhumasyon ve mumyalama. Cicero ve Plinus'a göre inhumasyon Roma'daki temel ölü gömme biçimidir. İnsanoğlunun ölüsünü gömmeye başladığı Orta/Üst Paleolitik Çağ'dan itibaren benimsediği ilk uygulama ölüsünü yaşadığı yerde alıkoyması, kendisiyle beraber sanki yaşıyormuşçasına ona gereken özeni göstermesidir.¹⁰ Olasılıkla 'Ata Kültü' ile bağlantılı bu uygulama, Neolitik Çağ içinde de devam etmiş ve hem ölümlere duyulan saygı hem de ölünün yaşayanlar üzerindeki kirletici etkisinden (miasma) korkulmuştur. Bu nedenle giderek yerleşimden ayrı, ancak yerleşimin yanında ya da yakınında bir nekropolis/ölüler kenti oluşmaya başlamıştır.¹¹

Eski Çağlarda ölümler bazen yerleşme yerinin içinde (intramural), bazen de dışında (extramural) özel mezarlıklara gömülmekteydiler. Yerleşme yerlerinin içinde yapılan gömülerde cesetler çoğu kez evlerin bir odasında taban altına ya da yerleşme yerinin boş yerlerine gelişigüzel bir biçimde gömülebiliyorlardı.¹² Intramural gömü uygulamasının Anadolu'da en iyi gözlendiği yer olan Catalhöyük'te bu uygulamanın gelişim sürecini ve gelenek içindeki yerini incelemek olasıdır. Bunun yanı sıra Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ için en erken örnekler olarak anılabilecek Güneydoğu Anadolu'daki Körtik Tepe mezarlarını da anmak gerek. Mezar armağanı olan kırılarak konulmuş taş kaplar, boncuklar ve bazıları aşı boyalı iskeletleri ile bu erken örneklerin intramural olarak gömüldükleri kazıcısıncı belirtilmektedir.

Kremasyon İ.S.1.yy'a kadar etkisini sürdürmüştür. Ölünün öteki dünyaya geçişini sağlamak için bedenın yakılması düşüncesine sahip olan toplulukların aynı zamanda soyut bir ruh kavramına inandıklarını ya da bir canlılık ilkesi olarak tinin varlığını kabul ettiklerini ve bunun yanı sıra öteki dünyada bedene gereksinim

¹⁰Uhri, s.55.

¹¹Arıhan, s.3.

¹² Sevil Özterzi, **Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik Dönemdeki Mezar Tiplerinin ve Ölü Gömme Geleneklerinin Sosyokültürel Açısından Değerlendirilmesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji (Paleoantropoloji) Anabilim Dalı, Ankara, 2011, s.11.

duyulmayabileceği gibi inanışa sahip olduklarını söylemek gereklidir.¹² Tablet Kanuna göre kremasyon ve inhumasyonun her iki âdetin de İ.Ö. 5.yy'da yan yana uygulandığı bilinmektedir.¹³

Roma Cumhuriyet Dönemi'nde ve İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcında ölüleri yakmak âdetti. Başlangıçta küllerin saklanması pek sade mahfazalar kullanılırdı. Augustus Dönemi'nde, varlıklı aileler mermerden urnalar yani ufak küpler kullanmaya başladılar. Bu küpler kabartmalarla süslenirdi. Ölülerin küllerinin toprak kaplarda saklandığı mezar odalarında ya da mezarlıklarda, anıt olarak mezar sunuları dikilirdi. Bu sunakların 'kül sunağı' diyeceğimiz bir çeşidinde küllerin konulması için çukur bir bölüm bulunurdu. Mezar binalarının duvarlarının gerek iç gerek dışında mezar kabartmaları yapılırdı. Sınırlı bir grup olan sanduka taşları bir yana bırakılırsa, bunlardan pek az örnek kalmıştır.

Anadolu'da, eldeki mezar buluntuları çok zengindir ama malzemenin çoğu yayımlanmamıştır. Bir takım bölgelerde daha eski geleneğe uygun mezar sunaklarına rastlanmıştır.¹⁴ Ostothek yani kemik mahfazaları Anadolu'nun bir özelliğidir. Lahitlere koştut olarak ostotheklerin kullanımı devam etmiştir. Ancak 3.yy'a gelindiğinde bunların artık pek seyredildiği görülür.

Ancak Hadrian ile birlikte Roma dünyasında patlama gösteren lahit işleme sanatıyla birlikte inhumasyon dereceli bir biçimde kremasyonun yerini almaya başlamış ve İ.S. 2.yy'da baskın hale gelmiş ve 3.yy'ın ortalarında tüm eyaletlerde bu süregelen rekabeti kesin olarak kazanmıştır. Kremasyonun terk edilmesini Hristiyanlığın etkisiyle bağdaştırmak doğru olmaz. Çünkü kremasyondan inhumasyona dönüşümün yaşandığı zaman Hristiyanlığın bu tür bir etkide bulunması için çok erkendir. İster yakılmış ister bütün beden halinde gömülmüş olsun ölülerin gömüldükten sonra da farklı bir biçimde hayat sürdükleri inancı bu dönemde de hâkimdi. Mezar sunuları ile mezarlarda görülen bazı delikler ve borular yaşayanlarla ölülerin aynı yemeği paylaşmaları âdetiyle birleştiren mezar içinde aktif bir ölüm sonrası hayatın varlığına dair olan Roma inancını desteklemektedir. Ölmüş beden onurlandırılmasını bir yolu: Mumyalamadır. Bu bilinen bir ölü

¹³ Arıhan, s.50.

¹⁴ Guntram Koch, **Roma Dönemi Lahitleri**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001, s.14.

gömme yöntemidir. Lucretius'un aktardığı kadarıyla bu âdet Geç Cumhuriyet Dönemi'ne aittir. Ancak çok yaygın olarak uygulanmamıştır. Bu tür mumyalanmış cesetlerin Roma uygarlığının Mısır gelenekleri ile tanıştıktan ve gerekli bilgi ve deneyimleri edindikten sonraki dönemlerde uygulandığı düşünülmektedir. Ancak bu egzotik ve aynı zamanda pahalı olan yöntemin Roma'da hiçbir zaman çok fazla yaygınlık kazanmadığını söylemek doğru olacaktır.¹⁵ Ölen kişi için yerine getirilmesi gereken âdetleri tanımlayan Funus terimi ölen kişinin kim olduğuna bağlı olarak farklılıklar gösterir. Ölen kişi fakir ya da zengin ama halktan bir kişi ise Funus translaticum, asker ise Funus militare, devlet hizmetinde bulunmuş ise Funus publicum ve İmparator ve ailesinden bir kişi ise Funus imperatorumdan bahsedilirdi. Funus'un tipi aynı zamanda Devlet kanunları ile belirtilmiş olan cenaze işlemlerini kimin karşılayacağını da belirtirdi. Tüm Roma cenaze uygulamaları iki temel vurgu üzerine kurulmuştur: birincisi, ölüm kirlilik getirir ve ölüyle ilgilenenlerin arındırılması şarttır; ikincisi, bir cesedi gömülmeden bırakmak ayrılmış ruh için son derece kötü bir durum yaratır. Ölmüş bedeninin üzerini toprakla örtmek bir ölü için yapılması gerekenin en alt limitini gösterir.¹⁶

1.3 Roma Cenaze Uygulamaları

Funus translaticus: Ölüm kaçınılmaz olduğunda ölmek üzere olan kişinin yakınları yatağının etrafına toplanır ve en yakın akrabası ona son bir öpücük verirdi. Bu öpücüğün son nefes ile birlikte bedeni terk eden ruhu yakalayacağına inanılırdı. Aynı akraba ölen kişinin gözlerini kapatır (oculos premere) ve diğer tüm yakınları da onun adını söyler (conclamare) ve onun için kremasyon ya da inhumasyon ile sonlanacak süreç boyunca devam edecek ağıtları yakmaya başlardı. Bir sonraki aşama bedeni yataktan almak ve yere koymak (deponere), onu yıkamak ve yağlamaktı. Daha sonra bedene bir kıyafet giydirilir, başına bir çelenk takılır ve Charon'un teknesinde gerekli ödemeyi yapabilmesi için ölünün ağzına bir metal para konurdu. En son olarak da beden bir yatağın üzerine konur ve aile sonraki işlemlere geçerdi. Ağza yerleştirilen bu paraların bronz olduğu ancak bazılarının altın yapraklar ile kaplanmış oldukları tespit edilmiştir. Paralar doğrudan ağzın içine

¹⁵ Toynbee, s. 39.

¹⁶ Arihan, s.52.

konmayıp mezarın içine de yerleştirilebilmekteydi. Hellenistik Dönemden önce para uygulamasının gözlenmemesi bu âdetin oldukça geç ortaya çıktığını teyit etmektedir.

Funus militare: Savaş alanında öldürülmüş olan askerler toplu halde gömülür ya da kremasyon yapılırdı. Cenaze masrafları hizmet ettiği sıradaki asker arkadaşları tarafından ödenirdi. Bir general öldüğünde onu onurlandırmak için kremasyon ateşinin etrafında askeri yürüyüş yapılır ya da onun anısına bir cenotaph yapılırdı.

Funus publicum: devlet adına çalışmış olan bir kişinin cenazesinde funus indictivum'da olduğu gibi tüm vatandaşlar davet edilir ve masraflar devlet hazinesi tarafından ödenirdi.¹⁷

Funus Imperatorum: Tarihsel kayıtlar içerisinde pek çok Roma İmparatoru için yapılmış olan funus imperatorumlar bulunmaktadır. Örnek olarak, öldürülmesinden sonra Julius Sezar'ın bedeni Foruma taşınmış ve onun adına Markus Antonius uzun bir konuşma yapmıştır. Halka açılan naaşı büyük ilgi ve tezahürat görmüş, kadınlar kremasyonu sırasında takılarını ve diğer mücevherlerini ateşe atmışlardır.

Kremasyondan sonra ise Sezar'ın azat edilmiş kölesi kemiklerini ve küllerini toplamış ve aile mezarlığına gömmüşlerdir. Ölen kişi yüksek bir sınıftan ise beden hazırlanması ve sonraki işlemler daha detaylı ve masraflı olurdu. Bu durumda bu iş için profesyoneller (libitinarii) ve onların elemanları (pollinctores) görevlendirilirdi. Fakir olanlar kremasyon ya da inhumasyona ucuz bir platform (sandapila) üzerinde vespilliones tarafından taşınırdı. Bedenin toprağa gömülme işlemi ustores tarafından ve mezarın kazılma işlemi fossores tarafından yapılırdı. Dissignatores'ler muhtemelen zengin bir adam veya kadının cenazesinin idaresinden sorumlu kişilerdi. Çok önemli kişiler tüm vatandaşların bir haberci tarafından çağırıldığı funus indictivum'a sahip olabiliyorlardı.

Cesedin gömülme alanına akrabaları, arkadaşları ve diğer davet edilen insanlar tarafından götürülmesi olağan bir uygulamaydı. Prothesis'le (ölünün sergilenmesi), birlikte Platon'un da belirttiği gibi ölümün gerçekten ispat edilmesi ve

¹⁷ Toynbee, ss.55-57.

ailenin yas tutması gibi amaçlar da yerine gelmekteydi.¹⁸ Bu insanlar genellikle siyah lugubria giymekteydiler. Geleneksel olarak antik Roma geleneğine göre ölünün taşınması gece meşaleler eşliğinde gerçekleştirilir ancak çocuklar ile fakirlerinki gündüz vakti yapılırdı. İyi ailelerin ölüleri çok özenle hazırlanmış bir platform ile taşınırdı. Ölüyü taşıyanlardan ölünün omzuna denk gelen kişi ölünün en yakın akrabası ya da en yakın erkek arkadaşı ya da onun yeni azat edilmiş kölesiydi. Sayı fakirlerde görüldüğü gibi dört olabilirken sekiz kişiye kadar da çıkabilirdi.

Tanınmış kişilerin cenazeleri söz konusu olduğunda törenin bir kısmı Forumda yapılır ve kendisine olabildiğince benzeyen bir portresi yani bir maskı hazırlanır ve bu maskı akrabaları ve arkadaşları cenaze işlemleri sürecinde takarlardı.¹⁹ Cumhuriyet döneminin sonlarına doğru mask geleneğinin yanı sıra törende taşınan büstler de ortaya çıkmıştır. Cenaze ekibi inhumasyon ya da kremasyon alanına geldiğinde özel bir ritüel yapılır ve ölünün bedenine üzerine bir miktar toprak atılırdı. Kremasyonda ise bir kısmı daha önceden gömülmüş olanın üzerine yerleştirilirdi (os resectum).

Inhumasyonlarda fakirler doğrudan toprağın içine gömülür ve boylu boyunca yatırılarak toprağa verilirdi. Zenginler iyi biçimde işlenmiş lahitler içine yerleştirilirdi. Bu lahitler mermer, taş, terakota, kurşun veya tahtadan olabilirdi. Kurşun lahitler tahta ya da taş olanların üzerine geçirilirdi.

Bedenin ve üzerine yatırıldığı düzeneğin yakılması ya küllerin gömüleceği yerde ya da kremasyon için özel olarak ayrılmış olan alanlarda (ustrina ya da ustrinum) gerçekleştirilirdi. Ateşi sağlayacak materyaller (rogus) dikdörtgen bir yığın halinde üst üste dizilmiş olan odun ve tutuşmayı sağlaması için papirüs karışımından oluşurdu. Ölünün gözleri yakılmadan önce açılır ve çevresi pek çok hediye ve kişisel eşyaları ile donatılırdı. Hatta bazen ev hayvanlarının da ruha eşlik etmesi için alanda öldürüldükleri olurdu. Meşale ile başlatılan ateş söndüğünde ve beden ateş ile tüketildiğinde küller şarap ile ıslatılırdı. Yanmış kemikler ve kalan küller yakınlar tarafından toplanır ve altar biçimli mermer kül kapları, tas, terrakota, alabaster, altın, gümüş ya da bronz vazolar, urneler gibi faklı kaplar içine konulurdu.

¹⁸ Arihan, ss.8, 53.

¹⁹ Arihan, ss. 54-55.

Ölüm ve cenaze ile ilgili yerine getirilmesi gereken pek çok sosyal ve kanuni düzenleme bulunmaktaydı. Aile tarafından yerine getirilmesi gereken pek çok işlem vardı. Cenazeden döndüklerinde akrabalar ateş ve su ile arınmayı içeren bir suffitiodan geçmek zorundaydılar. Aynı gün ölenin evinde temizlenme seremonileri (feriae denicales)başlardı. Bunu takiben aynı gün bir cenaze yemeği (silicernium) düzenlenir ve ölünün onuruna mezarda yenirdi. Gömülmenin dokuzuncu gününde mezarın başında bir kez daha yemek yenir (cena movendialis), tüm yas sona erdiğinde ise mezarın üzerine libasyon yapılırdı. Yemek sunuları mezarda ölü için bırakılır ve bazen çevredeki açlar tarafından yenirdi. Ölünün yattığı yerde herhangi bir biçimde rahatsız edilmesi cezai işlemi gerektirirdi.

Ölen kişi yıl boyunca, akrabaları ve arkadaşları tarafından mezarında yenilen yemekle, yas günlerinde ve ölülerin anıldığı yıllık festivallerde ve bunun gibi çeşitli vesilelerle anılırdı. İnhumasyon ya da kremasyon mezarlarında ölünün doğrudan üzerine dışarıdan yiyecek ve içecek dökülmesini (profusio) sağlayacak boru ve deliklerin varlığı ise Roma dünyasının pek çok yerinde görülebilen bir durumdu.

Mezarlıklar ve mezarlık bahçeleri Romanın kırsal kesimlerinde zengin veya fakir Romalılar birbirinden uzakta ve çok basitten çok gösterişliye kadar farklı mezarlarda kremasyon ya da inhumasyon ile gömülmüşlerdir. Ancak Roma kentlerinde, ölüler kamuya ait bir nekropolis içinde gömülmüş ve bu nekropolisler kentin çevresinde kendilerine yer bulmuşlardır. Cicero'nun Kanunlar²⁰ ile ilgili eserinde de belirttiği üzere Roma kanunları kentin mezarlık bölgesinin, kent surlarının dışında yer alması konusunda çok katıdır.

Ulaşım imkânlarının kolay olması nedeniyle yolların yakınında konumlanmışlardır. Yolların kenarlarına yapılan bu mezarlar ve mezar anıtları yerine bazı yerlerde çok sistemli ve yaygın bir yol ağı bulunan nekropolisler de Roma dünyasında gözlenmektedir. İçerdikleri etkileyici mezar yapıları ve eserler topluluğu ile pek çok Roma nekropolisi düzenli olarak kullanıldığı dönemlerde çok göze çarpıcı mekânlar olmuştur. Ancak yine de mezarlıkların tümüyle planlanmış ve bu plana sadık kalarak büyüyen yerler olduğunu düşünmek her zaman da doğru

²⁰ Arıhan, ss.12, 56.

olmayacaktır. Tek bir mezarlık alanında dahi birbirinden çok farklılık gösteren ve herhangi bir rasyonel kullanımı gözetmeyen genişlemeler de sıkça gözlenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KREMASYON, OSTOTHEK VE ANADOLU ÖRNEKLERİ

2.1. Kremasyon

Antik Çağ'da bölgelere göre farklılık gösteren öteki dünya inanışları hem ölü gömme geleneklerinde hem de mezar anıtlarında bir çeşitlilik yaratmıştır. Başlangıçtan itibaren var olan ceset gömme geleneğinin yanında yakarak gömme geleneği de sıkça tercih edilmiştir. Ancak bazı kültürlerde yakarak gömme geleneğinin süreklilik göstermediği, aksine zamanla kesintiye uğradığı gözlemlenir. 'Yakmak' anlamına gelen Latince 'cremare' kökünden türetilmiştir. Ceset ya odun üzerine konulmuştur ya da tezekle yakılmış ve ısısı en yüksek ortalama 1000 °C'ye ulaşabilmiştir. Kremasyonda odunun cinsi, havanın durumu önemlidir, bu işlem 7-10 saat arasında yapılabilmektedir. Kemik çok yüksek ısıda erimeye başladığından genelde kafatası kemiği, uzun kemikler, dişler, göğüs kafesine ait kemikler bozulmadan kalabilmektedir. Yanmış kemiğin yanmamış kemikten daha iyi korunduğu kazılarla ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni ateşin koruyucu görevi görmesidir. Yakılan ceset gömüldüğü yere göre de renk değiştirmektedir. Örneğin, toprakta arsenik fazlaysa siyah, tahta parçalarıyla gömüldüyse gri-kahverengi renk kemikte görülebilmektedir. Asıl renk veren olay ise yanma derecesidir.²¹

I- 200- 250 derece 'de kemikler sarımtırak beyaz veya fildişi

II- 300- 400 derece 'de kemikler kahverengi ve koyu kahverengi siyah

III- 550 derece 'de kemikler gri, gri mavi

IV- 650- 70 derece 'de kemikler süt beyaz ve tebeşir rengi

V- 800- 950 derece 'de kemikler mat beyaz renge döner

IV- 1000- 1600 derece 'de kemikler erimeye başlar

²¹ Özterzi, s.25.

Kremasyonun neden yapıldığı, yani ölümlerin neden yakıldığı konusunda çok çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunların arasında yeniden doğuş, kötülüklerin uzaklaştırılması, ruhun ve bedenin temizlenmesi, öteki dünyaya eksiksiz olarak ulaşabilmesi, yer tasarrufunun ve hijyenin sağlanması gibi düşünceler yer almaktadır. Diğer bir görüş ise öteki dünyaya geçiş aşamasını temsil eden ölünün gömülmesi işleminin sorunsuz gerçekleştirilmesi ve ruhun bedene geri dönmemesi için ölünün yakılmış olduğudur. Bir başka görüşe göre de cesedin yakılması yoluyla ruhun bedenden çıkışı ve öteki dünyaya geçişi hızlandırılmaktadır.²²

Önceleri nekropollere seramik bir kap içinde konan küller, yakarak-gömme geleneğinin özgün tipi "Ostothek" in doğmasına neden olmuştur. Lahitler etkisinde gelişen ostothekler nekropollerde en sık rastlanan gömüt durumuna gelir. Bu çalışmanın temelini oluşturan ostothek yakarak-gömme grubuna girdiğinden, bu türün tarihi seyrini, nelerde ve nasıl kullanıldığını kısaca değinmenin yararlı olduğuna inanıyorum. Orta Avrupa'da Neolitik Döneme kadar çıkan yakarak-gömme geleneği, Bronz Çağın sonundan başlayarak Roma'ya gelinceye kadar benimsenerek uygulanmıştır. Avustralya'da Mungo Gölü'nde bulunan ve günümüzden 26.000 yıl öncesine ait kremasyon gömü, bu uygulamanın bilinen en eski örneği olarak kabul edilmektedir.²³ Geleneğin, II. binin sonunda, Dor istilası ile Avrupa'dan Yunanistan'a ve Adalara geçtiğine tanık olunur.²⁴ Anadolu'da ise II. binin başlarına kadar yakarak gömme yerine ceset-gömme geleneğinin varlığı izlenmektedir.²⁵ T. Özgüç'e göre, II. bin yıl boyunca Hititlerde hem ceset-gömme hem de yakarak- gömme birlikte kullanılmıştır. Bu dönem Hititlere ait yazılı belgelerde kral ve soyunun yakarak gömüldüğü, önce ve sonra gerçekleştirilen törenlerin nasıl ve hangi sırayla yapıldığı detaylı, ölü gömme törenin 13 gün sürdüğü ve yapılan işlemler ayrıntılı anlatılmıştır. Eski Yakındoğu'da bir kraliyet cenazesini yazılı olarak belgeleyen tek devlet olma

²² Hamza Ekmen, "Yeni Veriler Işığında Başlangıcından İ.Ö II. Binin Sonuna Kadar Anadolu'da Yakarak Gömme (Kremasyon) Geleneği", **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1,2012, s.24.

²³ Ekmen, s.25.

²⁴ Nuşin Asgari, **Hellenistik ve Roma Çağlarında Anadolu Ostothekleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1976, s.212.

²⁵ Asgari, ss. 211-213.

ayrıcalığını da taşır.²⁶ Fakat I. Hattuşilinin vasiyetinden yakılmadan gömüldüğü net olarak anlaşılmaktadır.²⁷ Hititlerde yaygın bir uygulama olması nedeniyle, kremasyonun, Hititlerin etnik kökeninden dolayı çoğu zaman Hint-Avrupalı topluluklarla özdeşleştirilmesi, bu uygulamanın Hint-Avrupa göçleriyle Anadolu'ya girmiş olabileceği yorumunun yapılmasına neden olmaktadır.²⁸ Ayrıca ETÇ III sonu-Orta Tunç başı yerleşimi olan Gedikli'de ortaya çıkarılan kremasyon gömüler ve yerleşimde rastlanılan depaslar, Troia'da Troia VI sonrasına tarihlenen kremasyon uygulamaları ile kremasyon gömünün Orta Tunç Çağı Yunanistan'ında da uygulanıyor olması, Macqueen'nin kremasyonun Anadolu'ya giriş yönünün ve döneminin Orta Tunç Çağı Yunanistan'ı olabileceği yorumunu yapması için yeterli kanıtlardır.²⁹ Yalnız Hititlerde değil II. binin ilk yarısı ve sonrasında Troia VI (1700-1300)'da da yakarak gömme geleneği uygulanmıştır. Anadolu dışında ise, Girit-Miken, Mısır ve Mezopotamya' da II. bin yıl boyunca ceset-gömme geleneğinin varlığına tanık olunur.

I.Bin yıllar birlikte Anadolu'da yaygınlaşan yakarak-gömme geleneği; eski geleneği tamamen yok etmez, her iki gömme geleneği I.binin ilk çeyreği boyunca daha sonra da birlikte kullanılır. İ.Ö VIII- VII yy.'lara tarihli Anadolu'daki anıt mezarlar, ceset-gömme geleneğinin yakarak gömmeye göre ağırlık kazandığını, Lykia'da ise Arkaik Dönemden, Roma Dönemine dek sürekliliğini koruyan anıt-mezar mimarisi bölgede ceset gömme-geleneğinin temellendirilmiş olduğunun kanıtıdır.

I. bin Anadolu'suna dogulu özelliklerle damgasını vurmuş Urartular 'da ise kaya oyuklarından taşlarla örölmüş odalar; tek odalı çok odalı olmak üzere iki tiptir³⁰; anıtsal kaya nişlerinden³¹ yer altı kaya odalarından urnelere kadar birçok

²⁶ Fatma Sevinç, "Hitit Krallarının- Kraliçelerinin Cenaze Törenleri ve Eski Yakındoğu'da Kremasyon (Ölüyü Yakarak Defnetme) Geleneği", **Tarih ve Medeniyetler Tarihi**, Cilt: 6, s.2779.

²⁷ Ekmen, s.43.

²⁸ Handan Alkım, "Gedikli Höyük", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, , YEM Yayınları, İstanbul, 1997, s. 663.

²⁹ Uhri, s.59.

³⁰ Davut Yiğitpaşa, "Urartu Ölü Gömme Gelenekleri ve Ölülerle İlgili Ritüeller", **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi**, Sayı:25, 2010, s.179.

³¹ Vecihi Özkaya, **XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1994, s. 380.

değişik biçimde mezara rastlamak mümkündür.³² Ceset- gömme ve yakarak- gömme geleneklerinin yanında, aynı mezar odasında (dromoslu oda-mezarlar) bir kenara toplanmış kemiklerin bulunmuş olmasından, mezarların defalarca kullanıldığı, eski iskeletlerin süpürülüp bir kenara konulduğu, yerine yenilerinin yerleştirildiği sonucuna varılmaktadır.³³ Aynı kullanım biçimiyle daha sonra Grek ve Roma dünyasında da karşılaşılır. Özellikle Roma'da, ilk sahibi tarafından yaptırılan görkemli lahitler, daha sonra yeni sahiplerince bazı değişiklikler yapılarak yeniden kullanılmıştır.³⁴ Urartu'da yakarak gömmenin yapıldığı birkaç mezar örneği de, İğdır, Adilcevaz, Liç, Kalecik ve Altıntepe'de ele geçmiştir.³⁵ Taş- sandık ve toprak mezarlar gibi Anadolu'nun II. bin mezarlarının devamı olarak görülen ve yakılmış ceset kalıntılarının topraktan kaplara konularak gömülmesiyle oluşan yakarak- gömme ilk örneğini İ.Ö II. binde Hititler'de ve Troia VI'da bulurken, Osman Kayası Mezarlığı ve Konya Kara Höyük I. katmandakilerle Ilica mezarlığı bu geleneğin Anadolu'da geniş bir alana yayıldığına göstergesidir.

Anadolu'da ve Kıta Yunanistan'da, başlangıçtan beri süregelen geleneklerin devamlılığı söz konusudur. Her ne kadar savaşla el değiştiren topraklarda kültür farklılıkları, dil değişiklikleri yaşandıysa da ordu işgallerinin ardından huzur sağlanmış ve günlük yaşantısına dönen halk daha önceki geleneklerini uygulama konusunda hiçbir engelle karşılaşmamıştır. Mısır'dan özellikle Fenike yoluyla Kıbrıs'la Anadolu'nun güneybatı kıyılarına ve İon Adalarına ulaşan lahit yapma geleneği batı dünyası için Arkaik Döneme kadar çıkar.³⁶ Bu ise Anadolu'da Arkaik dönemden itibaren ceset gömme geleneğinin ön plana çıktığını belgelemektedir. Bununla beraber yakarak gömme geleneği de yok değildir. Bazı örneklerle gelenek Submyken'e kadar inmektedir. Anadolu'da Greek-Roma dünyası için en erken örnek Karia'da Bodrum yakınlarındaki Asarlık nekropolü buluntuları arasında ele geçmiştir. Bir İon kolonisi olan Sinop nekropolünde VI. yy' da ceset- gömme geleneği hâkim olmasına karşın ölü külleri de bulunmuştur. Homeros

³²Ali Yalçın Tavukçu, **Pamphylia Bölgesi Ostothekleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Erzurum, 1993, s.9.

³³Veli Sevin, "Urartu Oda Mezar Mimarisinin Kökeni Üzerine Bazı Gözlemler", **Anadolunun Demir Çağları**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1987, p.40.

³⁴Abdullah Yaylalı ve diğerleri, **XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I**, Çanakkale, 1991, ss.208-209.

³⁵Tavukçu, ss.19-20.

³⁶Asgari, s. 214.

İlayda'dasavaşta ölen Akha kahramanlarının hepsinin yakılarak gömüldüğünü söyler.³⁷ Homeros Destanı'nın kaleme alındığı dönem, Atina'da Tyran Peisistratos'un dönemidir. Daha önce Girit Adası'nda Homeros oğulları tarafından ağızdan ağza, geçerek anlatıldığı, destanın kaleme alındığı dönemde; daha önce Troia savaşının yaşandığı dönemde (İ. Ö 1140 civarı) olduğu gibi yakarak- gömme geleneğın olduğunu söyleyebiliriz. Bu da her ne kadar İ.Ö 6.yy içinde ceset gömmenin ön planda olduğu belirtilmişse de yakarak gömme geleneğının de devam ettiğı anlaşılmaktadır. Ayrıca savaşta ölen Akha kahramanlarının yakılarak gömüldüğü konusu Hitit metinlerinde de geçmektedir. Bu dönemde gerek Anadolu'da gerekse Kıta Yunanistan'da ceset gömme geleneğının ağır bastığına tanık olunur.

Anadolu'da rastlanılan en eski örnekler ise Batı Anadolu'da Kaklık ve Güneydoğu Anadolu'da Gedikli/ Karahöyükte³⁸ ortaya çıkarılanlar olup her ikisi de en erken Tunç Çağı'nın üçüncü evresine (ETÇ III c.İ.Ö 2200-1900) tarihlenmektedir. Ancak bundan önce sadece Anadolu için değıl, Ortadoğu için de tekil bir örnek olan Aşıklıhöyük uygulamalarından söz etmek gereklidir. Yürütölen çalışmalar sonucu Akeramik Neolitik evreye tarihlenen intramural gömüler ortaya çıkarılmış ve bunlar üzerinde antropolojik ve arkeometrik incelemelere dayanılarak burada bir kremasyon uygulamasının varlığı saptanmıştır. Bütün Anadolu ve Ortadoğu'da en erken ve tekil bir örnek olan başka bir benzeri bulunmadığı için de belki de yerel bir uygulama olarak uygulanabilecek Aşıklıhöyük kremasyon uygulamalarında iskeletin yaklaşık 200 °C sıcaklıktaki hafif bir ateşte yakıldıkları ve bu yakma işleminin bir başka yerde gerçekleştirildikten hemen sonra iskeletlerin evlerin taban altlarına hocker durumunda gömüldüğü saptanmıştır.³⁹

Aşıklıhöyük insanı ölülerin defnettikten sonra ev tabanlarını yenilemiştir. Burada genellikle iyi korunmuş iskeletlerin bazılarının yanmış olduğu, bazılarının üstünde de hasır türü bir malzemeyle kaplandığı gözlemlenmiştir.⁴⁰ Çayönü'nde Kafataslı Bina'nın kuzeyindeki bir çukur içinde depolanan çeşitli evrelerinden

³⁷ Asgari, ss.211, 215, 217.

³⁸ Alkım, s. 663.

³⁹ Metin Özbek, "Aşıklı Höyük Neolitik Çağ İnsanları", **VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı**, Ankara, ss 201-212.

⁴⁰ Özterzi, s.47.

toplam 450 kadar iskelet bulunmuş⁴¹ ve bazılarında belirgin yanma izleri tespit edilmiştir. Mylas'ta IV. yy'ın sonu ile II. yy arasına tarihli bir mezar odasında cesedin yanında ölü külleri de bulunmuştur. İ.Ö II. ve I. yy'larda temel geleneğin ceset gömme olmasına karşın, yakarak gömmenin de var olduğu anlaşıyor. Aksaray ili sınırları içinde Acemhöyük Arıbaş mezarlığında da kremasyon uygulandığı tespit edilmiştir. Yakma mezarlık 139 taneden oluşmaktadır ve büyük çoğunluğunda cesetten kalanlar urnelere yerleştirilmiştir.⁴² Dardanos'ta bir Tümülüs içinde ostotheeklerden başka madeni vazo, ahşap ya da taştan kutular şeklinde kül muhafaza kutularında bulunmuştur. Erken örnekleri V. yy'a kadar çıkan Thrakia kubbeli mezarlarında hem ceset gömme hem de yakarak gömme geleneğinin varlığı izlenir. Bunlardan İ.Ö II. ve I. yy'a tarihlenen Lüleburgaz ve Vize Tümülüslerinde yakarak gömme izlerine rastlanmış; hatta olasılıkla bir prense ait bir Vize lahidinden sadece kül çıkmıştır.

Sos Nekropolünde ortaya çıkarılan taş lahit içinde cesedin yanında taş bir kutu içinde yakılmış insan kemikleri bulunmuştur. Pisidia Trabenna'daki bir mezar yazıtında, Samothatek kısmının mezar sahibi ve ailesi için ostotheek kısmının ise hizmetçiler için ayrıldığı belirtilirken; her iki gömme türünü gösteren Samothatek ve Ostotheek terimlerine Termessos'ta yan yana rastlanmaktadır.

Roma Anadolu'sunda da başlangıçta yerel gelenekler etkili olmuştur. Ancak, Roma'ya komşusu Etrulya'dan gelen lahit yapma geleneğinin⁴³ zamanla tüm Anadolu'da etkili olduğu izlenir. Hadrian'la birlikte Anadolu'da ölü gömme geleneklerinde meydana gelen değişiklik sonucu özellikle, Pamhylia bölgesinde hız kazandırılan lahit yapımına koşut olarak ostotheek yapımı da ağırlık kazanmıştır.⁴⁴ Roma dönemi içinde değerlendirilen bütün örnekler ölü gömme biçiminin mezar sahibinin zenginlik ve fakirliğine bağlı olmaksızın, tümüyle halkın dini inanış ve geleneklere olan saygısıyla ilişkili olduğunu göstermiştir.

⁴¹ Österzi, s.11.

⁴² Sevinç, s. 2788-2789.

⁴³ Tavukçu, s.10.

⁴⁴ Gerhart Rodenwaldt, "Der Sarkophag Cafarelli", Winckelmann Program, 1925.

Bunlar dışında Anadolu’da yakarak- gömme geleneğinin izlerine rastlanılan diğer yerleşimler: Gedikli Höyük, Antakya’daki Telaçana Höyüğü, Soli Pompeipolis, Konya Karahöyük, Boğazköy, Panaztepe, Baklatepe.

Özetle, Neolitik Çağ’dan itibaren Yakındoğu’nun neredeyse tamamında görülmeye başlayan kremasyon geleneğinin, ceset gömmeler kadar yaygın olmasa da çeşitli kültür bölgelerinde bilindiği açıkça görülmektedir. Bu geleneğin ortaya çıkışı ve inançsal anlamda ifade ettikleri konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Wunn, Avrupa’da geniş bir alanda görülen kremasyon geleneğinin inançsal bir uygulama olduğunu, ölü yakma yoluyla dünyevi kabuğundan kurtulan ruhun başka bir varoluşa sahip olduğunu belirtmiştir. Bacvarov ise bu uygulamanın da öteki dünya kavramının bir sonucu olduğunu, ceset gömmelerle beraber görülüyor olmasından dolayı onlardan farklı bir inancın sonucu ortaya çıkmadığını vurgulamaktadır. Bazı araştırmacılar Avrupa’nın çeşitli yerleşimlerinde Mezolitik Çağ’a ait kültür evrelerinde bulunan az sayıdaki kremasyon mezarların bu dönemde mevsimlik hareketlilikler sırasında ölen kişinin taşınmasının kolaylıksa sağlanabilmesi için gerçekleştirilmiş olabileceğini öne sürmektedir.⁴⁵

2.2. Ostothek

Bugüne kadar birçok toplulukta, pek çok kültürde ölümler için masraflı işler yapıla gelmiş, büyük paralar harcanmıştır. Roma İmparatorluğu’nun eyaletlerinde birbirinden farklı âdet ve görenekler hüküm sürerdi. Örneğin Atina’yı ele alırsak, orada mezar kabartmaları yaygındı; Anadolu’da bazı yörelerde yoğun olarak kabartmalı mezar stelleri ile aynı zamanda ölümleri gömme âdetinin ortaya koyduğu gereksinimden doğan lahitlere karşılık⁴⁶, ölümleri yakma âdetinden kaynaklanan ostothekler yani çekmece biçiminde ‘kemik mahfazaları’, kullanılırdı.

Ölümlerin yakıldıktan sonra küllerinin ya da kemiklerinin içine konduğu, ahşap ya da taştan yapılmış küçük sanduka genellikle yerel malzeme, kireç taşından yapılan

⁴⁵ Ekmen, s.27.

⁴⁶ A. Vedat Çelgin, *Termessos ve Çevresinde Nekropol ve Epigrafiya Araştırmaları: 1975-1991 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Toplu Sonuçlarına Kısa Bir Bakış*, Anadolu Araştırmaları Dergisi, Antalya, 1992, s.169.

ostotheklerde, sanduka kısmı ve kapak kısmı olmak üzere iki ana bölüm vardır.⁴⁷ Sanduka kısmının yüzeyleri çeşitli konular içeren kabartmalarla, değişik bitki motifleriyle süslediği gibi hiçbir süslemeye gerek duyulmadan sade bırakıldıkları da izlenmektedir. Kapakların köşeler ve semer dam çatının ortaları aktörlerle süslenirken, alınlıklara da değişik rozetlere yer verildiği gibi, sade de bırakabiliyorlardı.

Taş sandukalar daha çok Hellenistik Dönem'den itibaren bölgesel özellikleri ile ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu sandukalar ceset gömme geleneğinde kullanıldığı gibi yakarak gömmede de vazgeçilmez olmuştur. Bu bağlamda sandukaların boyutlarında farklılık söz konusudur. Özellikle boyutları küçük olan sandukalar için daha çok ostothek kavramı kullanılmaktadır. Hatta ostothekler için en fazla 100 cm tutarındaki bir uzunluk üst ölçü sınırı kabul edilmektedir.⁴⁸ Bu ölçünün üzerindeki sandukalar çocuk lahdi olarak tanımlanmaktadır. Ancak boyutları küçük olan taş sandukaların genelde ostothek olarak yorumlanması her örnek için geçerli değildir. Çünkü uzunluğu çocuk lahdi olabilecek ölçüdeki sandukaların yakarak gömme geleneğinde kullanıldığı bilinmektedir. Diğer yandan boyutları ostothek kategorisinde kabul edilen sandukalar çocuk lahdi olarak da kullanılmıştır bu sebepten eski Yunanca bir kelime olan ostothek doğrudan mezar formunu vurgulamamaktadır. Ostothek kelimesi aynı zamanda yakarak gömü geleneğini de ifade etmektedir. Pişmiş toprak çömleklerin ya da çömlek formunda taş vazoların ostothek olarak kullanılması bu durumun en güzel göstergesidir.

Ostothekler daha çok Anadolu ile sınırlı özel bir biçim oluşturan ostotheklerin Selanik ve Atina'da da örnekleri görülür. Biçim bakımından genellikle lahitlerle birlikte ele alınır. 'Kemik çekmecesini sandığı' anlamına gelen ostothek, Yunanca kökenlidir ve Anadolu'daki yazıtlarda sık rastlanan bir sözcüktür.⁴⁹

Figürlü friz taşıyan bazı ostothekler vardır ve bunların da birçok değişikliği bulunur. Bazı örneklerin köşelerinde friz kesilmez ve betimler dört yanı baştanbaşa dolanır. Betimleri köşelerdeki sütun ya da direklerin araya aldığı örnekler de vardır. Böyle mimari bir çerçeveye sahip lahit ve ostotheklere 'Torre-Nova Grubu' denilir.

⁴⁷ Tavukçu, s.13.

⁴⁸ Korkut, s.405.

⁴⁹ Koch, s. 38.

Bu ad Roma yakınlarında Via Labicana üzerindeki Torre Nova diye bir yerdeki bir villadan alınmıştır.⁵⁰

İncelenmiş ostotheeklerin arasında kapağı açılmamış, yani içindeki kemiklerle birlikte bulunan örneklerin sayısı oldukça azdır. Bunlarda kemik kalıntılarının ayrıca herhangi bir kap içine konmadan yığıldığı ve mezar hediyeelerine rastlanmadığı görülür. Bunun yanı sıra Lidya Bölgesi'nde Kanlıboğaz Mevki'inde ele geçen çocuk mezarında küçük buluntular ile kafatası kemiği parçaları ve çocuk dişleri ele geçmiştir.⁵¹ Bazı kazı raporlarından edinilen bilgilere göre ostotheeklerden bazılarının mezar odalarında, sekiler ya da kendilerine mahsus küçük kaideler üzerinde durduğunu, diğer bir kısmının açık havada, nekropol caddesinin iki yanında yer aldığını, bazılarının ise doğrudan doğruya toprağa ya da lahtin içine gömüldüğü görülür. Bunların ostotheek olarak kullanıldığı yazıtların yardımıyla da anlaşılmaktadır. Bunların üzerinde 'Ostotheek' terimine rastlandığı gibi birçoğunun birkaç kişiye ait bir aile mezarı olduğunu da yazıtlardan öğrenmekteyiz.

Ölüleri yakıp minik lahit biçimindeki taştan ostotheekler içine koyma âdetinin Anadolu'da gerek Hellenistik gerekse Roma İmparatorluk devirlerinde mevcut olduğunu, bu devirler boyunca bu âdetin kesintiye uğramadığını ve lahit içine gömmeâdetiyle yan yana yaşandığını, ostotheek çeşitleri ve kalitesinin özellikle Antoninler devrinde çok arttığını, fakat bu artışın, ölü yakma âdetinin daha fazla ağır basmasıyla bir ilgisi bulunmadığını ve ancak bu devirde çeşitli sanat kollarına verilen daha büyük önemle izah edilebileceği söylenebilir.⁵²

3.3. Anadolu Örnekleri

Anadolu'da lahit biçiminde ve Antikçağ'da adına 'ostotheek' denilen ufak kaplar çok yaygındır.⁵³ Bu sözcük birçok yazıtta geçer. Yıpranmaya uğramadan ve içeriği ile birlikte bulunmuş pek az ostotheek olduğu anlaşıyor. Bundan dolayı da

⁵⁰ Koch, s.166.

⁵¹ Rafet Dinç, "Lydia'da Bulunan Bir Çocuk Mezarı", **E.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 1993, ss. 57- 59.

⁵² Mustafa Çimen, **Lykaonia Bölgesi Süvari Betimleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, ss.62- 63.

⁵³ Koch, s.219- 220.

ostotheklerin çoğu zaman kül urna'sı, belki de yerine göre kemik çekmecesini olarak kullanıldıklarını düşünebiliriz.

Grubun Erken Helenistik Dönem'de ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Termessos'ta bulunan, yerel bir taştan ve belki İ.Ö. 4.yy. sonlarında yapılmış olan 'Alketas Mezarı' bunun bir kanıtıdır. Sardes'te yapılmış ve sanduka biçimini açıkça model almış olan örnekleriyle Sagalassos'ta bulunmuş ve figürlü süsleri, sütunlarla bölünmüş yüzeyi ve dar yüzlerinden birinde bir kapı olan bir örnek, Geç Helenistik Dönem'e yani İ.Ö. 2. yy. sonlarıyla 1.yy.a tarihlenebilir. Efes'in bugüne kadar ancak pek az sayıda parçası yayınlanmış olan büyük grubunun, İmparatorluğun Erken Dönemi'nde başladığı sanılmaktadır. Ancak bir yayın yapıldıktan sonra, daha 1.yy.da yarı mamul lahit olup olmadığı, tarihlendiği öne sürülen ostotheklerden daha sonra, lahitlerin de aynı zaman diliminde oturtulup oturtulmayacağı ve dizinin 2.yy.daki lahit ana üretimine katılıp katılmayacağı belli olacaktır.

Benzer süslemelerden belli olduğuna göre, ostotheklerin 2.yy.da birçok yörede lahitlere koşut olarak üretildiği söylenebilir. Fakat daha sonra, 3.yy.da ostothekler pek kullanılmadığından o dönemden verilecek örnekte yoktur.

Anadolu'nun bazı eyaletlerinde ostothek çok kullanılmıştır, öyle ki, bunlarda şu ya da bu yörenin özelliklerini görürüz. Hiç ostothek bulunmayan yöreler de mevcuttur. Örneğin, Aphrodisias'ta lahit pek boldur da, ostothek yok gibidir. Buna karşın Bithynia'da hem çok lahit üretilmiştir, hem de epeyce ostothekin varlığı bilinmektedir. Doğu Pampylia ve Batı Kilikia'da çok büyük bir ostothek grubu olmasına karşın, oldukça az lahit vardır. Bu farklar, gömü âdetlerindeki yerel geleneklerle, birtakım tercihlerle ve aynı zamanda belki parasal nedenlerle açıklanabilir çünkü ostothek lahitten çok daha ucuzdu. Marmara Adası'nda ostothek yapımında kullanılacak ham kütüklerin seri halinde hazırlandığı anlaşılmaktaysa da, bugüne kadar bu konuda daha fazla bilgi edinilememiştir.

Ostothekler, birbirinden farklı çok sayıda yerel gruplara ayrılırlar.⁵⁴Bu gruplar yanında bazen alışılmışın dışında betimleme ya da bezeme gösteren çeşitli tekil örneklere de rastlamak olasıdır. Üretim merkezleri olarak, ostothek üretiminde

⁵⁴ Guntram Koch, **Türkiye'deki Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri**, Suna-İnan Kırarç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2010, s.29.

de Küçük Asya'nın 'Ana Grubu' olan Dokimeion ve olasılıkla ikincil atölyeleri yanında Bithynia, Sardeis, Ephesos, Karia, Psidia ile Pamphylia-Kilikia sınır bölgesindeki bir alan ve Lykaonia karşımıza çıkmaktadır.

Ana Grup örnekleri İ.S yaklaşık 140-170 yılları arasında, yani bu grubun girlandlı ve frizli lahitleri ile eş zamanlı olarak üretilmişlerdir. Bazıları küçük lahit girland askısı taşımaktadırlar. Birçoğunun üzerinde ise Eros ve çocuklar bulunmaktadır. Bunların yanında, aralarında mitolojik betimlemelerinde bulunduğu bir dizi tekil örnek ile karşılaşmaktadır. Lahitlerin Ana Grubunda olduğu gibi, ostothekekler de kural olarak dört yüzde kabartmalar ile bezenmişlerdir ve işçiliklerinin niteliği lahitlerden pek de aşağı kalmamaktadır.

Dokimeion: Çeşitli büyüklükte pek çok lahidin yanı sıra küçük sandukalar da yapıldı; kline biçiminde birkaç kaptan ve ostothekek Afyon'daki örneğin üzerinde bulunan portrelerden anlaşılır ki, bunlar çocuk değil, yetişkin ölümler için öngörülmüştü. Girlandlı ve figürlü bir frizi olan örnekler vardır. Bu friz bazılarında (Torre-Nova denilen Grup) mimarlık öğeleri ağır basan bir çerçeve taşır. Betimlerde Eroslar ve çeşitli mitler görülür. Sıra dışı örnek olarak, silindir biçiminde ve girland'lı ostothekekler verilebilir. Grup, ufak bir zaman dilimi içinde, 140 ila 170 yılları arasında sınırlı kalmıştır.

Bithynia: Bu bölgede çok sayıda ve çeşitte ostothekeklerin varlığı bilinmektedir. Kısmen yerli sandık-lahitlerin süslemesini yanı keskin çizgili çerçeveli örnekleri izlerler. Bunlardan biri, yerel bir sütunlu lahdin ostothekek boyutlarına indirilmiş kopyasıdır. Elde epeyce girlandlı örnek vardır ve bunların birbirinden çok farklı olduklarını görürüz. Tek bir örnekte, dört yanı dolduran bir frizde Yunanlıların Amazonlarla savaşı anlatılır. Bu frizli bir Dokhimeion lahdinin kopyası olabilir.

Bithynia'da kural dışı bir biçim, sunak ostothekekler⁵⁵; bir destek direği bir taşımacılık biçiminde olup alt kesimleri sunak, üst kesimleri ostothekek olarak işlenmiştir ve bu üst kesim çoğunlukla sanduka biçimindedir. Elde bir tane de silindir biçiminde örnek vardır. Bu alışılmamış biçim, Bithynia'da genellikle yüksek yapı temeline oturtulan lahitlerin görünümüyle bir koşutluk gösterir. Sunak- ostothekekler

⁵⁵ Koch, ss.223-225.

bu yöre ile sınırlı olup tek bir örnek Makedonya'da Dyrrachium'a (bugün Arnavutluk'ta Durris) ihraç edilmiştir. Tarihlerine gelince, Bithynia ostothepleri için 2.yy.ın 2. yarısı önerilebilir; ne daha öncesine, ne de 3.yy.a tarihlenebilecek bir örnek görülmemektedir.

Sardes: Burada üretilen ostothepler, büyük ve kapalı bir grup oluşturur; bunlar küçük ayaklar üzerinde duran, yukarısında ve aşağısında çıkıntılı çizgiler bulunan sandukalar olup, çatı biçiminde alçak kapakları vardır. Çoğu zaman sandukanın ön yüzünde düz kabartmayla ya da sadece çiziklerle yapılmış bir süs olur; ahşaplarında bu süs metaldendir ve anahtar deliğini örter. Başka bir tür süsleme, örneğin palmetler seyrek görülür. Grubun ilk defa İ.Ö. 1.yy.da ortaya çıktığı, İmparatorluk Dönemi'nde devam ettirdiği sanılmaktaysa da, daha kesin bir tarih verilememektedir.

Efes: Üretilenler pek çoktur ve bazı durumlarda ihracata gidilmiştir. Satın alan yöreler ise şunlardır: Kyzikos, Samos, Aigina; Roma için de özel bir üretim vardı. Efes ostotheplerinin girlandlı süslemelerinde, ayrıntıların işlenişinde biçim farkları bulunsa da, bu ostothepler iyice kapalı bir grup oluşturlardı. Birçok örneğin yarı mamulden hareket ederek hazırlandığı görülebilir. İki, bazen de üç girland görülür. Bunları taşıyan, koç ya da boğa, birkaç örnekte de Gorgo başlarıdır; bu kuralı bozanlar Eroslar olur. Tek bir örnekte de ayakta duran bir insan figürü görülür. Grup daha 1.yy başlarında vardı, 2.yy.da da sürmüştür. Ancak gelişimi bugüne kadar etraflıca ele alınamamıştır.

Karia: Stratonikeia'da girlandlarla süslü pek çok ostothepe vardır. Ancak bunlar biçimsel açıdan bugüne kadar bir grup altında toplanamamıştır. Bazı örneklerin köşelerinde girland taşıyıcı olarak bir Pan başı görülür. Aynı motif bu törelerinde lahitlerinde de bulunur. Örneklerden birinin Erken Döneme tarihlenmesi için herhangi bir dayanak bulunamamaktadır, hepsinin 2.yy.ın ikinci yarısında yapılmış olması gerekir.

Psidia⁵⁶: Bu yörede en eski ostothepe örneği Termessos'tadır. Yerel bir taştan olan bu ostothepe İ.Ö. 4.yy. sonunda yapılmış olabilir. Şimdiye kadar hakkında hiçbir

⁵⁶ Koch, ss.225-226.

yayın yapılmamış olan kapalı bir grubun Helenistik Dönem'den kaldığı düşünülmektedir; motif olarak bu grupta silahlar, kartallar, bazen de insan betimleri görülür. Bir bölümünün köşelerinde ufak ayaklar vardır. Sandukalar genellikle çok yüksektir. Süslemeleri, bunların Psidia'daki başka motiflerde bulunmakla birlikte silah betimleriyle süslenmiş lahitlerin öncüsü olduğunu belli eder. Üç yanı girlandlı, ön yüzünde girlandlar arasında ayakta duran üç tane insan figürü bulunan bir ostothekin 2.yy. sonlarında yani İmparatorluk Dönemi'nde yapılmış olması gerekir. Anadolu'nun tüm ostothekleri içinde sıra dışına çıkan bir grup vardır; bu Sagalassos kökenli olabilir. Kaplar, çıkıntılı bir ayak üzerinde duran şiş karınlı bir küp biçimindedir; gövde maskelere asılı girlandlarla bezenmiştir. Kapak da şişkin bir biçim gösterir. Bunlar 2.yy.ın ikinci yarısından kalma işlerdir.

Pamphylia: Doğu Pamphylia'da ve Batı Kilikia'da kendi içinde tutarlı bir grup ostothek üretilmiştir. Bunların büyük bir bölümü biçim bakımından birbirine öylesine benzer ki, insan bunların tek bir yerde, hatta tek bir işlikte ya da birbirine çok bağlı birkaç işlikte yapıldıkları yargısına varılabilir. Yine de, nerede yapıldıkları bugüne kadar açıklanamamıştır. Örnekler en çok Side'den Korakesion'a (Alanya) uzanan kesim ve bu kesimin art bölgesinde çıkarılmıştır; örneğin Perge'de bugüne kadar bunlardan bulunamamıştır. Daha başlangıçta ihraç edilen ihraç edilen parçalar olmuştur. Satın alınan yerlerse Tyros, Rodos, Lykia ve belki Kıbrıs'tı. Kullanılan madde, sarımtırak ve çok yumuşak bir kireç taşıydı. Genellikle ostothekin üç yüzü girlandlarla, ve bir dar yüzü de bir mezar kapısı betimiyle süslenmişti. Uzun yüzlerde çoğunlukla iki, seyrek olarak da bir girland kavsi bulunurdu. Kavisleri, yani çelenk askılarını taşıyan boğa başları, bazen de yapraklar olurdu; arka yüzde hemen her zaman yapraklar askı taşıyıcısıdır; Eroslara ve Nikelere az rastlanırdı. Ön yüzdeki kavislerin içine çoğu zaman büstler, bir kadınla bir erkeğin büstü oturtulurdu. Seyrek olarak Gorgo başları ya da maskeler görülebilirdi. En zengin ve gösterişli örneğin uzun yüzlerinden birinde Eroslu bir friz vardır; bunun Dokhimeion lahitlerinden esinlenmiş bir örnek olması gerekiyor. Bazı ostothekler Dokimeion'un girlandlı lahitleriyle de bağlantılıdır. Kapaklar çatı biçimindedir. Akroterler belirgin biçimde vurgulanmış olup bunların biçim bakımından benzerlerine Lykia'da rastlanır. Üzerinde mezar kapısı betimi olan yan yüzde ve kapağın dar yüzlerinden birinde harfler bulunması çok sık görülen bir şeydir; bunlar herhalde hangi parçaların bir

araya getirileceğini belli etmekteydi. Örnekler oldukça ufaktır; ancak Myra’da bulunan bir ostothek, bir çocuk lahdi büyüklüğündedir.

Tarihlemeye dayanak olacak dış görünüşle ilgili ipuçları yoktur. Bunların, girlandlı lahitlere koştur olarak 2.yy.ın ikinci yarısında yapılmış olmaları gerekir.

Isauira- Lykaonia⁵⁷: İkonion (Konya) dolaylarında el işçiliği pek sadedir, fakat birkaç özellikleriyle birbirine bağlanan ostothekler bulunur; bu gruba bir sunak biçiminde yapılmış, onun gibi kabartma süslü, ancak küller için dışa açılan bir delik bırakılmamış blokları da eklemek gerekir. Üzerlerinde figürlü betimler görülür ve genellikle sütunlarla bölünmüşlerdir; en çok atlılara, yemek sahnelerine ve ayakta duran çeşitli insan figürlerine rastlanır. Bunlar, mimari çerçeveye birlikte, mezar kabartmalarından alınmıştır. Kapaklarda yere uzanmış aslan figürü yaygındır. Herhangi bir tarih önermek kolay değildir, çünkü betimler ve el işçiliği nedeniyle öteki lahit ve ostotheklerden ayrılırlar. 3.yy.da yapıldıklarını düşünebiliriz.

Öteki eyaletlerin hiçbirinde bugüne kadar birostothek grubu saptanamamıştır. Ancak çeşitli ve çoğu kaba saba yapıda olan örnekler bulunur. Sinop’ta, Kastamonu ve Kayseri’de alışılmamış ver gerçekten gösterişli birer örnek vardır, Sinop’takilerin bir tanesi Eroslu bir Attika lahdinin kopyasıdır; çoğu zaman bunlar kendi sanat yörelerinin içinde tek olan parçalardır. Ayrıca, İstanbul’da bulunan kökeni bilinmeyen bir ostotheki de bunlara katmak gerekir. Dördü de 2.yy.ın ikinci yarısında yapılmıştır.

Nikaia’daki (İznik), yerel mermerden üretilmiş birkaç örneğin buluntu yerinde üretilmiş olması gerekmektedir. Dörtgentsiyıcı benzeri özel bir forma ait bazı örnekler en azından Prokonnessos mermerinden ve olasılıkla Nikomedeia’da (İzmit) üretilmişlerdir. Ahşap sandık formlarının mermere uygulandığı küçük muhafazalar İ.S. erken 1.yy.da Sardes yanında olasılıkla Ephesos içinde karakteristiktir.⁵⁸ Ayaklara sahip bu örneklerde anahtar deliği gösteren metal aplikeler de belirtilmiştir. Ephesos’ta yerel mermerden üretilen çok sayıda ostothek ele geçmiştir. İ.S 1.yy.da ortaya çıkarak 2.yy. içlerine kadar uzanan bu ostotheklerin üretimlerinde ne zaman son verildiği henüz saptanamamıştır. Bazı örnekler uzun ve

⁵⁷ Koch, s.227.

⁵⁸ Koch, 2010, s. 30.

kısa yüzlerinde boğa ve koçbaşları tarafından taşınan girland askısına sahip iken, bazı sıra dışı ostotheklerde girland taşıyıcı olarak Gorgo başları da karşımıza çıkmaktadır. Bir örneğin ise lahitlerde olduğu gibi, üç girland askısına sahip olduğu görülmektedir. Ephesos Grubuna ait ostotheklerin henüz İ.S 1.yy.da yarı işçilikli üretimlerini de olduğu saptanmıştır. Bazen sadece ön yüzlerdeki, yaygın olarak ise ön ve iki yan yüzdeki girlandlar daha sonra özel atölyelerde tamamlanmışlar, arka yüzler ise genellikle kaba işçiliği ile bırakılmıştır. Ostothekler üzerindeki bezemeler İ.S erken 2.yy.da lahitler üzerinde aktarılmış ve anlaşıldığı kadarı ile kısa bir süre sonra Ephesos'taki ostothek üretimine son verilmiştir.

Oldukça az sayıda bulunmalarına karşın Karia Bölgesi ostotheklerinde önemli özellikler ile karşılaşılmaktadır. Karia'da bulunan lahitler ile karşılaştırılabilinecek özelliklere sahip ostotheklerin hemen hemen tüm yüzeyleri bezeklerle kaplı olup, Eroslar, küçük çocuklar ve sıklıkla Pan başları tarafından taşınan girland askılarının alt kısımlarında başlar ya da maskelere yer verilmiştir. Ostotheklerin lahitlerden daha önce ortaya çıkmış oldukları ya da, daha güçlü bir olasılık olarak görünse de, her iki türün de İ.S 2.yy'ın ikinci yarısında eş zamanlı oluşturuldukları konusu henüz kesinlik kazanmamıştır. Oldukça nitelikli mermer yataklarına da sahip Stratonikeia'da çok sayıda ostothek bulunmasına karşın, buluntular Stratonikeia'da da bir grubun oluşturulması için henüz yeterli sayıya ulaşmamaktadır. Psidia'da da oldukça fazla sayıda ostothekle karşılaşılmaktadır. Yerel sert kireç taşından oluşturulan ostothekler genelde oldukça yüksek olup, bu özelliği ile Küçük Asya'daki diğer tüm gruplardan belirgin şekilde ayrılırlar. Özellikle kalkanlar ve diğer silahlar ile kartal ve ayakta duran figürlerden oluşan bezeme programı bu bölge için karakteristiktir ve benzer tarzda bölge lahitleri üzerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu grubun oluşumu olasılıkla henüz Geç Helenistik Dönemde başlamış olup İ.S 2.yy. içlerine kadar uzanır ve lahit üretimi ile birlikte sona erer.

Pamphylia-Kilikia sınır bölgesinde bugüne kadar bilinen 250'den fazla buluntu ile büyük bir grup oluşturan ostothekler sert olmayan sarı kireç Taş malzemeleri ve oldukça kaba işçilikleri ile Küçük Asya'daki diğer gruplardan belirgin şekilde ayrılırlar. Bezek olarak kısmen bir genelde iki, nadiren de üç girland

askısı görülmektedir ve yan yüzlerden birinde genellikle bir mezar kapısı betimlenmiştir. İstisna bir örnekte Kerberos'un kapı aralığından baktığı görülmektedir. Eroslardan oluşan figürlü bir friz bu gruptaki sadece bir ostothekte mevcuttur ve öncüsü, Ana Grup ostothekleri ya da lahitleri olmalıdır. Girlandlar genellikle boğa başları ya da yaprak motifleri, ender olarak da Eroslar ve Nikeler tarafından taşınmaktadır. Girland askıları içinde genellikle bir kadın ve bir erkek olmak üzere baş motifleri yer almaktadır. Defnedilenlerin portrelerini yansıtmaması amaçlanan bu başlar, küçük boyutları, basit işçilikleri ve niteliksiz malzeme nedeniyle kesinlikle gerçekçi bir portre hatlarını yansıtmazlar. Ostotheklerin üretimi, öne sürüldüğü gibi, İ.S erken 1.yy.dan 3.yy. içlerine kadar uzanmış olmalıdır. Buluntuların büyük bir çoğunluğu ilişki içinde olup bir tür çarşı gibi işleyen çok sayıda atölyenin faaliyette olduğu tek bir merkezden kaynaklanmış olabilirler. Bunlar yanında bir dizi tekil örnek ve özel form ile de karşılaşmak olasıdır. Atölyelerin konumu ise henüz bilinmemektedir.

Bunlar yanında Lykonía Bölgesi'nde de çok sayıda üretilmiştir. Bu ostothekler üretiminde kullanılan sert gri kireç taşı malzeme, oldukça kaba işçilik ve tamamen sade betimlemeleri ile bütünlük gösterirler; hatta kendi aralarında çeşitli alt gruplar oluştururlar. Bazı örneklerin içlerinin oyulması bunların kül yerleştirme amacına yönelik olduğunu gösterirken, diğerleri ise bir ostothek formunda olmalarına karşın mezar taşı olarak yerleştirilmişlerdir ve bu tür için 'altar- ostothek' tanımı kullanılmaktadır. İki ya da üç sütunlu ya da köşe sütunlu bir mimari düzenleme ostothekler üzerine sevilerek uygulanmıştır. Figürlü betimlemelerde ölü yemeği, biniciler çeşitli etkinlikler sergileyen kişiler ve diğer figürler görülmektedir. Görüldüğü kadarı ile esin kaynağı lahitler değil, mezar kabartmaları olmalıdır. Çok sayıda yazıtın ipucu vermemesi nedeniyle buluntuların tarihleri hakkında da (İ.S geç 2. yy. ve 3. yy'ın ilk yarısı?) kesin öneride bulunmak şimdilik olanaksız görülmektedir.

Ostothekler genelde üretim alanlarının yakın çevresinde kullanılmışlardır. Günümüzde, örneğin Side'deki Lykaonia Grubu ya da Bodrum ve Kahramanmaraş'daki Pamphylia- Kilikia Grubu ostothekler gibi, üretim ve kullanım alanlarından uzak müzelerde korunmalarının nedeni, bunların yakın bir geçmişte bu

merkezlere getirilmelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak bu konuda istisnalar da bulunmaktadır. Arles, Tyrus ve olasılıkla diğ er bazı merkezlerde Pamphylia- Kilikia Grubu'na ait eserler⁵⁹, Aigina ve Roma'da Ephesos  rnekleri, Dyrrachium'da (Arnavutluk) Bithynia'dan bir atlar ostothek ile karşılaşılmaktadır ve bunlar olasılıkla henüz İ.S 2.yy.da ithal edilmişlerdir. Lakonia Bölgesi'ndeki Gytheion'da (Güney Peloponnes-Yunanistan) Ephesos  rnekleri ile yakın ilişki içinde olan ve olasılıkla Ephesoslu ustaların yerinde işledikleri ostothekler de ele geçmiştir.

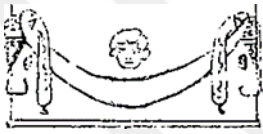
⁵⁹ Koch, 2010, s. 33.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

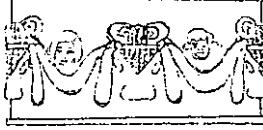
OSTOTHEK TİPLERİ VE ÜZERLERİNDEKİ TASVİRLERİN İKONOĞRAFİSİ

3.1.Ostothek Tipleri

Ostotheklerin tanımlanarak, stil gelişiminin belirlenebilmesi ve benzer örneklerle karşılaştırmalarını kolaylaştırmak için üzerinde yer alan bezeme elemanlarına göre tiplere ayrılmıştır. Ostothek ön yüzleri dikkate alınarak gerçekleştirilen bu ayrıma göre.⁶⁰

3.1.1. Tip 1: Ön yüzde, köşelerdeki bucranionlara asılı tek girland ve girland üstü boşluğunda portre olanlar.

3.1.2. Tip 2: Ön yüzde, köşelerdeki ve önyüz ortasındaki bucranionlara asılı iki girland ve girland üstü boşluklarda portre olanlar.

3.1.3. Tip 3: Ön yüzde, köşelerdeki palmetlere ve ön yüz ortasındaki bucranionlara asılı iki girland ile girland üstü boşluklarda portre olanlar.

Tip 3. a: Ön yüzde, iki yerine üç girland olanlar.

3.1.4. Tip 4: Ön yüzde, köşelerdeki palmetlere asılı tek girland ve girland üstü boşlukta portre olanlar.

Tip 4. a: Ön yüzde, portre yerine palmet olanlar.

⁶⁰ Tavukçu, s. 16.

Tip 4. b: Ön yüzde portre yerine anlatımlı sahne olanlar.

3.1.5. Tip 5: Ön yüzde, köşelerdeki ve ön yüz ortasındaki palmetlere asılı iki girland ve girland üstü boşluklarda portre olanlar.

3.1.6. Tip 6: Ön yüzde, köşelerdeki ve ön yüz ortasındaki Eroslara asılı iki girland ile girland üstü boşluklarda medusa başı olanlar.

3. 2. Tasvirlerin İkonografisi

3.1.1. TİP 1

a. Antoninler Dönemi

Girland üstü boşlukta, Medusa başı işlenmesi Anadolu'ya Roma'dan gelmiştir. En erken örneği Hadrian Dönemindendir.⁶¹ Girlandın genelinde de Hadrian dönemi klasizminin canlı ve ayrıntılı işçiliği göze çarpmaktadır. Girlandı oluşturan öğelerin, yaprakların, kozalakların ve girland uzantılarının birbirinden ayrılmasında matkap kullanılmış, alt yapı değişik yönlerdeki kanallarla hareketlendirilmiştir. Bu temel yapı, daha sonraki örneklerde yozlaşmaya doğru giderken, bazı uzuvların yapılmasına gerek duyulmayacak, ancak bukranionlar stilize olsa da Asker Kaizerler döneminin sonuna kadar sürekli kullanılacaktır. Antoninler döneminde Anadolu dışına, başkent Roma'ya kadar giden ostothekekler bu tarihten sonra girlandlı lahitlerle paralel bir gelişim çizgisi içinde yozlaşırlar.

b-Severuslar Dönemi

İ.S III. yy'a geçişte, Roma sanatı yeni bir dönemin başlatıcısı olur: Doğal yapıyı temel alan düşünceye dayalı etkilerden sıyrılarak Roma sanatının, ilk kez Geç Antik Dönem esaslarını hazırlamaya yöneldiği, gerçekdışı, şematik yapıların ortaya konulmaya başlandığı yeni bir döneme geçilir. Antoninler Döneminde iyice

⁶¹ Tavukçu, s.18.

parçalanan, bozulan ve yozlaşan ostothekler de bu yeni stilden yeterince etkilenmiştir.

Göbek-rozet yerinde küçük bir açıklık bırakılırken, yapraklar iri ve çukur işlenmiştir. Yaprak araları derin üçgenler oluşturacak şekilde oyulmuştur. Bu yapraklar girlandın temelini oluşturur.

c- Asker Kaizerler Dönemi

Burada girland yaprak ya da dallardan değil düz yüzeyli şeritler halindeki kurdele uzantılarının birbirine sarılarak bükülmesinden oluşmuştur. Göbek-rozet ortadan kaldırılmış; girlandın kütsel yapısı kenarlarından atılan birkaç matkap oyuğuyla yaprağa benzetilerek hafifletilmek istenmiştir. Kurdelelerin sarkan uçları da yassı bir şerit halini almıştır.

3.1.2.TİP 2

a-Antoninler Dönemi

Yaprak-girland, bukranionlara asılı bir dalın matkapla parçalanıp kenarları dilimlenerek yaprak haline getirilmesi değil, yaprakların tek tek dizilerek kurdele ile bukranionlara bağlanmasıyla meydana getirilmiştir.⁶² Girland yaprakları oluşturulurken, Antoninler dönemi genel sanat özelliği olan matkabin sık kullanımı sonucu, yapraklar ve kurdeleler zeminden iyice çözülmüştür. Yaprak uçları sivriltilmiş, aralarında derin boşluklar oluşturulmuştur. Bukranionlar da Hadrian Dönemi'nin genel sanat özelliği olan canlı ve ayrıntılı işçilik izlenir.

b-Severuslar Dönemi

Girland, bu tipin 3. ve 4. örneğinde olduğu gibi iki ayrı dal-yaprağın oluşturduğu bir yanın öteki yanla ortada birleşmesi biçimindedir. Bukranionlar iyice stilize olmuş, burun patlamış, gözler patlak birer boncuk biçiminde belirlenirken; ön yüzdeki bukranionların yan yüzlere bakan kısımları palmete dönüşmüştür. Böylece

⁶² Tavukçu, ss.28-30.

sanatın belirli kuralların dışına çıktığı, özensiz işçiliğin egemen olduğu örgelerin ön plana çıktığı izlenmektedir. Çizilerek dört göze ayrılan Hades Kapısı'nın sadece dış konturları belirlenmiş, başka hiçbir ayrıntı işlenmemiştir.

3.1.3. TİP 3

a-Antoninler Dönemi

Yaprak kenarları erken örneklerinde olduğu testere dişi gibi dilimlenirken yaprak uçlarının yuvarlaklaştırılması sonucu da geniş boşluklar oluşmuştur. Yaprak ortaları çukurca verilmiş, göbek-rozet yerine girland üstü boşlukta yer alan portrenin çene altından aşağıya sarkan dilimli kenarlı, sivri uçlu büyükçe bir yaprağın yerleştirilmesi sonucu 2.tip ile çok yakın benzerlikler ortaya konulmuştur. Kurdeleler de ortadan kaldırılmıştır. Boynuzlar alın bandının altından gözükmür ve içi oyuk küçük bir üçgen biçimindeki kulaklar boynuzlara bitişikken, gözler iri, burun kısa ve küt yapılıdır. Matkabın bu denli sık kullanımı Severuslar dönemine gidişi gösterirken, iri ögeler ve geniş yüzeyler de Antoninler Dönemi özellikleri olarak izlenmektedir.

b.Severuslar Dönemi

Genel yapı iyice parçalanmış ögeler yerleşirken bunlar arasındaki boş yüzeyler artmıştır. Kurdele uçları yerine, ince çizginin kullanılması bu tipte olduğu gibi, bundan sonraki 5.tip örneklen içinde karakteristik bir yapı olarak gözükmektedir. Bukranionlarda bozulma iyice artmış, boynuz ve kulak ortadan kaldırılmış, gözlerde izlenen gözbebeklerin matkapla delinmesi tipik Severuslar Dönemi özelliği olarak yaygınlaşmıştır.⁶³

c- Asker Kaizerler Dönemi

Sarkık bir eğriden oluşan girland, anlamsız birkaç oyukla parçalanmıştır. Ayrıca, kurdelelerin sargı-düğüm yaptığını gösteren dikine birkaç oyuk ve silik bir

⁶³Jale İnan, **Antalya Bölgesi Roma Dönemi Portreleri**, TTK Yayınları, Ankara, 1975, s.95.

dalga çizgi halindeki kurdele uçları ile de, genel yapının monotonluğu giderilmeye çalışılmıştır. Köşelerde bir bütün halindeki palmetlerin yalnızca kenarları oyularak, dişli bir yapı kazandırılmıştır. Bukranion iyice küçülmüş ve önemsiz bir yapı kazanmıştır. Gözbebeklerinin bir matkap deliğiyle belirlenmesi geleneği burada biraz daha ileri gitmiş, daire şeklinde oyulan gözbebeğinin ortasına başka bir delik daha açılmıştır. Bu da Geç Askerler dönemi portrelerinde, amaçsız açılan matkap deliklerini anımsatmaktadır.⁶⁴

3.1.4. TİP 4

a-Severuslar Dönemi

Girlandı oluşturan yaprakların tek tek işlendiği girlandın yaprakları ince kanallarla birbirinden ayrılmış, bukranon yerindeki palmetlerden başlayıp ortaya doğru yönelen orta damara oyulmuş yapraklar ortada, uçlarıyla birleştirilmiş, ayrıca göbek-rozete gerek duyulmamıştır. Palmetlerin köşelerine, girlandın asıldığı yerlere bukranon yapma geleneğinden kaynaklanan üçgen bir "yalancı boynuz" işlenmiştir.

b-Asker Kaizerler Dönemi

Girlandın ortasında göbek-rozet yerine altı kollu yıldız biçiminde bir boşluk bırakılmıştır. Oyuklar daha derin ve yapı, daha da monotonlaşmışken burada sadece yüzeysel çizgiler kullanılmış, parçalanmış yüzey yerini kütsel bir yapıya bırakmıştır. Çanak yapraklarda sarmal oluşturulmuştur. Palmetlerde sarmal oluşturma erken dönemlerden beri var olduğu halde böyle yalın bir stilde birlikte, İ.S III. yy'ın ortalarında görülür.

3.1.5. Tip 5

b-Asker Kaizerler Dönemi

Hiçbir ayrıntı işlenmemiş, girland "V" biçimli keskin bir kanalla parçalanarak, köşeli yapraklar oluşturma yoluna gidilmiştir. Kurdelelerden sadece bir

⁶⁴ Tavukçu, s.32-34.

iki düzensiz kabartı kalmıştır. Palmetler düzensiz şekiller almış, yaprak sayılarının eşitliği tabana oturup oturmaması gibi bir düşüncede dikkate alınmamıştır.

3.2. Tasvirlerin İkonografisi

a-Girland⁶⁵: İki ucundan bir yere kurdele ile tutturulan, ortası aşağıya sarkık ve geniş, kenarları dar bitki çelenklerinin yarım formugirlandlar genellikle küçük bitki yapraklarının yanyana bitleştirilmesi veya dal yapraklardan, bazen de çiçek ve meyveler eklenerek, bir kurdele ile girland taşıyıcılara asılmasıyla oluşturulmuşlardır. Meyveli girlandların en sarkık şişkin orta yerinde bir üzüm salkımı, yapraklılarda ise bir göbek rozet olabildiği gibi, Pamphylia bölgesindeki ostotheeklerin de olduğu gibi, hiçbir elemana yer verilmeden sıralandıkları, ya da ters yönlerden gelerek ortada birleştirildikleri izlenir. Girlandın oluşumunda Hellenistik Dönem mezar stellerinde sık rastlanan defne çelenklerinin de etkisi olduğu söylenebilir. Daire şekli daha sonra bozulmuş yarım daire şeklinde ilk kez Bergamada Philetaires tarafından yaptırılan Bergama Demeter Tapınağında kullanılmıştır.

b-Göbek-Rozet: Girlandın ortasında yer alan çiçek ya da değişik biçimlerdeki bezeme elemanı.

c-Bukranion: Girlandların kurdelelerle bağlandığı zemine (Boğa Başı) çakılmış gibi duran kesik boğa başı. İskelet şeklinde de yapılan bukranonlar yerine bazen eros, koçbaşı veya palmet de yerleştirilmiştir.

d--Kurdele: Girlandı oluşturan elemanların üzerine tutturulduğu ve girland Taşıyıcılara bağlandığı şerit. Bağlantı yerinde geçme veya sargı düğüm oluşturan kurdelelerden iki ya da dört uç olduğu gibi; bu uçlar yerine dalgalı çizgi halinde ince bantlar da olabiliyordu; ya da hiç uç sarkıtılmadan yalın da bırakılabiliyordu.

e-Eros: Ostotheeklerde girland taşıyıcı olarak karışımıza çıkan Eros'lar çocuk yüzlü, çocuk gövdeli kanatlı yaratıklardır. Ostotheeklerde tabana oturan kare ya da yuvarlak atlıklar üzerinde yer alan Eros'lar omuzları üzerinde tutukları kurdelelerle girlandı

⁶⁵ Tavukçu, ss. 13-14.

taşımaktadır. Elleri girlandların arkasında kalmış durumda işlenmiş olanlarına da rastlanır.

f-Palmet: Çanak yapraklardan oluşmuş bitkisel süsleme örgesi. Palmetler taç yaprakların içe kıvrılmasıyla kapalı, dışa kıvrılmasıyla da açık palmet olarak ikiye ayrılır. Ostotheklerde girland taşıyıcı olarak bukranion yerine ve girland üstü boşluklarda portre yerine kullanılmışlardır.

g- Portre: : İnsanın dış görünüşü kadar iç dünyasını da yansıtan büst ya da kabartma şeklinde heykeller. Ostotheklerde girland üstü boşluklarda mezar sahibi, eşi ve çocuklarının portreleri olarak karşımıza çıkarlar. Ancak portreler küçük oldukları için kişisel özellikleri tam olarak belirtilememiştir.⁶⁶ Bazen mezar sahibi hizmetçilerinin portrelerinin de işlendiği gözlenir. Kadın portrelerinin bazılarının başı örtülü olarak işlenmeleri bunların öldükten sonra (Postum Portre) olarak yapıldığına işaret eder.

h- Ön Yüz: Ostothekin yerleştirildiği yere göre ilk bakışta görülebilen, diğer yüzlere göre daha kaliteli bir işçilik yansıtan uzun yüz. Girland, bukranion veya palmetle süslü ön yüzde ve genelde mezar sahibi ve eşinin portreleri yer alır. Portrenin işlenmediği ostotheklerde kaliteli işçilik yansıtan yüz ön yüz olarak kabul edilmiştir.

ı- Arka Yüz: Ön yüzün tam karşısına gelen uzun yüz. Ön yüze göre daha özensiz ve ayrıntısız bir işçilik gösterir. Ön yüzdeki girland boşluklarında portre işlendiği halde, arka yüz de buna yer verilmeye biliyor, bunun yerine palmet yerleştirilebiliyordu.

i- I.Yan Yüz: Ön yüz tarafından bakıldığında sağ tarafta kalan, köşelerdeki bukranion ya da palmetler arasına bir Hades Kapısı'nın yerleştirildiği dar yüz.

j- II. Yan Yüz: I. yan yüzün tam karşısına gelen dar yüz. Genelde kötü işçilik yan yüzde, köşelerdeki girland taşıyıcılara asılı bir girland yer alır.

k- Hades Kapısı: I. yan yüzün vazgeçilmez bezeme elemanı olan Hades Kapısı genelde dört göze bölünmüştür. Bazıların altı göze bölünmüş görünmesi orta pervazın geniş tutulmasındandır. Bu dört gözde yuvarlak kapı halkaları, çeşitli

⁶⁶ Tavukçu, ss. 13-14.

meyveler ve bitki kozalakları kabartılmıştır. Bunlar Hades ülkesine gidebilmek için gerekli olan, ballı süt, tatlı şarap, su ve unu simgeliyor olmalıydılar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MANİSA MÜZESİ OSTOTHEKLERİ

Manisa Müzesi Ostothekleri 24 adetten oluşmaktadır. Genel özellikleri; kaba işçilik, sade betimler, v biçimli alçak çatı. Lidya Bölgesinden ele geçmiş örneklerdir. Sardes, Alaşehir, Zeytinliova, Selendi'den bulunup müzeye getirilmiştir. Manisa Müzesindeki ostotheklerin buluntu yerleri hakkında bilgi:

4. 1 Ostotheklerin Bulunduğu Şehirler

Lidya Uygarlığı: Kimmerlerin saldırı ve talanları sonucunda İ.Ö 7.yyın ikinci dörtlüğünde Orta Anadolu'nun egemenliği Phrygialılardan Lidyalıların eline geçti.⁶⁷ Bölgenin merkezi Sardes'ti. Batı Anadolu'nun güneyde Karya, doğuda Frigya, batıda Aiolia ve İyonya, kuzeydeyse Demirci (Teos), ve Murat (Diyonmos) Dağları ile çevrilmiş bölgesi Lidya adıyla anılmaktadır.⁶⁸ İ.Ö 546'da Lidya Devleti Persler tarafından yıkılmıştır.⁶⁹

Sardes (Sardeis): Hermos Ovası ve hemen önünde uzanan tarihi doğu-batı yoluna egemen stratejik bir noktadadır.⁷⁰ Lydia'nın başşehridir.⁷¹

Alaşehir (Philadelphia): Pegamon kralı II. Eumenes tarafından İ.Ö 189'da kuruldu. Roma Dönemi'nde, tapınaklarının ve kentte yapılan festivallerinin çokluğu nedeniyle 'Küçük Atina' diye adlandırılmıştır.⁷²

Zeytinliova: Akhisar'ın kuzey-doğusunda şimdiki Zeytinliova bucağının bulunduğu yerde kurulan antik Hermokapeleia kenti idari olarak Pergamuma bağlıken, Roma İmparatoru Caracalla Thyateira'ya bağlanmıştır.⁷³

⁶⁷ Ekrem Akurgal, **Anadolu Kültür Tarihi**, 20.baskı, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 1998, s.283.

⁶⁸ Süleyman Yükcü, Gülşah Atagan, 'Ortadoğu'da Zaman Tünelinde Ticaret', **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:1, 2011, s. 86.

⁶⁹ Secda Saltuk, **Arkeoloji Sözlüğü**, 5.baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1989, s.235.

⁷⁰ 'Lydia Bölgesi', <http://www.anadoluarkeolojisi.net/723.html>, (02.04.2015).

⁷¹ Nedret Bayraktar, **Antik Şehirler**, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2002, s. 105.

⁷² T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, "Manisa Müzesi Müdürlüğü", <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43881/manisa-muzesimudurlugu.html>, (02.04.2015).

Selendi: Selendi Manisa'nın doğusunda, Gediz ırmağına dökülen Selendi Çayı kenarına kurulmuştur. Kasabanın adı yakınında kalıntılarına rastlanılan Lidya Krallığı'na ait Slendos kentinden gelir.⁷⁴

4.2 Örneklerin Açıklamaları

Kat No 1 Alaşehir'den bir örnek; özensiz, kaba işçilik, matkap izleri yoğun bir şekilde görülmektedir.

Kat No 2 çatı düz formda olup aşınmış akroterleri mevcuttur.

Kat No 3 Alaşehir buluntusu SıradanTaştan basit işçilikli üçgen çatılı, aşınmış akroterli örnek.

Kat No 4 Alaşehir'den kireç taşı, çatı biçimli alçak kapaklı, aşınmış akroterleri mevcuttur. Kapağı yazıtlıdır.

Kat No 5 Zeytinlioşa buluntusu kireç taşından diğer örneklerden farklı olarak daha büyük boyutludur. Kapağı Tapınak alınlığı formunda betimlenmiştir.

Kat No 6, 16 buluntu yerleri envanter kayıtlarında belirtilmemiştir, işçilik kabadır. Kat No 6 ayaksızdır, üçgen çatı formlu, ön yüzünde Yunanca yazı bulunmaktadır. Kat No 16 çatı düz formlu olup Yunanca yazıtlıdır, alçak ayaklar üzerinde durmaktadır.

Kat No 7, 8, 9 Sardes Tipi ön yüzünde anahtar deliğı rozeti bezemelidir. Öte dünyaya açılan kapı olarak nitelendirilebilir. Kat No 7 Alaşehir'den mermer örneğidir. Kat No 8 Alaşehir'den aşınmış dört ayak üzerinde olup çatısı düz ve yazıtlıdır. Kat No 9 çatısı diğer örneklerden farklı olarak yarım silindir formundadır.

Kat No 10 ve Kat No 11 Sardes buluntuları alçak üçgen çatıya sahip, kireç taşından yapıma basit işçilikli, kapağın yan kenarında ve tekne gövdesinin yanında alt alta gelecek şekilde Yunanca Λ harfi yazılmıştır. Bu kesinlikle yazıta ait değildir.

⁷³⁷³Kefayettin Öz, 'Akhisar'ın Tarihi', <https://sites.google.com/site/burgutexkimdir/akhisar-in-tarihi>, (02.04.2015).

⁷⁴ Oktay Akyüz, **Her Yönüyle Selendi**, Sanat Kitabevi, Konya, 2002.

Taşçı ustasının kapak ve tekneyi oturtmak üzere kullandığı işarettir. Sardes tipi ostotheeklerdir.

Kat No 12 dört ayak üzerinde duran sanduka, kapağı v formu olup akroteri düzgün korunmuştur. Basit işçiliklidir. Ön yüzünde Yunanca yazıt mevcuttur.

Kat 13, 14, 21, 22, 23, 24 basit işçilikli, üçgen çatılı, kaba ostotheek örneklerindendir. Kat No 13, 14, 23, 24 Alaşehir buluntusudur. Kat No 21, 22 buluntu yeri bilinmemektedir. Kat No 13 malzemesi mermer, ön yüzünde Yunanca yazıt mevcuttur. Kat No 14 kireç taşıdan kapağında Yunanca yazıt vardır. Kat No 21 ön yüz ve kapakta Yunanca yazıt mevcuttur, basit matkap izleri görülmektedir. Kat No 22 kireç taşıdan ön yüzünde Yunanca yazıt bulunmaktadır. Kat No 23, 24 Sıradan Taştan örnekler.

Kat No 15 basit ve kaba işçilik kapağı diğerlerinden farklı olarak yüksek çatılı forma yapılmıştır. Ön yüzde tek satır yazıt bulunmaktadır.

Kat No 17 ve 18. örneklerde Dokimeion tipi girlandlı, koçbaşı betimler görülmektedir. Kat No 17 üçgen çatılı akroterli kapağı vardır. Gövdenin ön ve arka yüzünde köşelerde stilize çiçeklerle oluşturulmuş girlandlarla bağlı koçbaşı betimi yan yüzlerde de mevcuttur. Ortasında boğa başı yer almaktadır. Gövdenin ön yüzünde koçbaşları arasında Yunanca yazılar bulunmaktadır. Cevat Başarına göre girlandın ölüye son yolculuğundan önce, bugün de armağan edilen çiçeklerden oluşan bir çelenk olduğunu iddia etmektedir. Kat No 18'de Selendi örneği mermer dört köşesinde koçbaşı arası stilize yaprakların oluşturduğu girland betimli ostotheek. Karşılıklı yüzler birbirinin aynısıdır. Lahitin içi iki tane çukurdan ibarettir. Lahitin içinin oyuk yapılması kül yerleştirme amacına yönelik olduğu düşünülmektedir. Bir çukurun içi beş yerinden delinmiştir. Kapak her çukur için ayrı ayrı yapılmış olup bir tanesinin kapağı yoktur.

Kat No 19 ön yüzde iki boğa başı bukranium arasında girland, girland kavisi boşluğunda da rozet kabartması vardır. Yan yüzünde çiçek rozeti betimlenmiş. Arka ve diğer yan yüzde betimleme yoktur.

Kat No 20 kapağı kırık ve düz formludur. Dört ayak üzerine oturtulmuş olup yan yüzeyinde el sıkışan iki insan kabartması mevcuttur. Vedalaşma sahnesi olabileceği düşünülebilir. Betimlerin üzerlerindeki kıyafetlerinden dolayı Roma Dönemi örneği olduğu söylenebilir.

SONUÇ

İnsanoğlu kendi benliğini kavramaya başlamasıyla birlikte, ölümün farkına varmaya başlamış, ölüm bilincinin ve olgusunun kafasında yer etmesiyle de, öteki dünya inancı gelişmeye başlamıştır. Bunun sonucunda insanoğlu çeşitli önlemler almaya başlayarak ölü gömme eylemini geliştirmiştir. Dönemler boyunca farklı bölge ve kültürlerin kendilerine özgü ölü gömme gelenekleri olduğu açıktır. Tercih edilen mezar tipleri, uygulanan seremoniler ve gömü gelenekleri toplumun inançları, bölgenin coğrafi özellikleri veya farklı kültürlerle etkileşimler nedeniyle çeşitlilik göstermekte, zaman içerisinde değişikliğe uğrayabilmektedir.

Ölü gömmede uygulanan yöntemlerden birisi de tezin araştırma konusu olan ostotheeklerin doğmasına olanak sağlayan yakarak gömme yani kremasyondur. Bu uygulama belirli tutarlılık, sistemli bir yayılım göstermemektedir. Aynı coğrafyada yaşayan insanlar hem kremasyonu hem de yakmadan gömmeyi aynı anda uygulayabilmektedirler. Bu nedenle kremasyon belli bir halk grubunun defin tarzı olmaktan çok belirli bir inancın ve daha çok kültürün, bazen de tamamen çok daha özel tercihlerin yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Kremasyonun nasıl ortaya çıktığı, yöntemleri, ilk izlerinin görüldüğü yerler ve uzman arkeologların belirttiği olası uygulanma sebepleri ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Ölüleri yakma âdetinden kaynaklanan ostotheekler yani çekmece biçiminde ‘kemik mahfazaları’, ölülerin yakıldıktan sonra küllerinin ya da kemiklerinin içine konduğu, ahşap ya da taştan yapılmış küçük sandukalardır. Genellikle yerel malzeme, kireç taşıdan yapılan ostotheeklerde, sanduka kısmı ve kapak kısmı olmak üzere iki ana bölüm vardır. Sanduka kısmının yüzeyleri kabartmalarla, değişik bitki motifleriyle süslendiği gibi hiçbir süslemeye gerek duyulmadan sade bırakıldıkları da izlenmektedir. Kapakların köşeler ve semerda çatının ortaları akroterlerle süslü, alınlıklara da değişik rozetlere yer verildiği gibi, sade de olabiliyorlardı. Ölüleri yakıp minik lahit biçimindeki taştan ostotheekler içine koyma âdetinin Anadolu’da gerek Hellenistik gerek ise Roma İmparatorluk devirlerinde mevcut olduğunu, ostotheek çeşitleri ve kalitesinin özellikle Antoninler devrinde daha çok artış göstermiştir.

Anadolu’da Antikçağ’da adına ‘ostothek’ denilen ufak kapların özellikleriyle farklılaşan yerel grupları mevcuttur. Üretim merkezleri olarak, ostothek üretiminde de Küçük Asya’nın ‘Ana Grubu’ olan Dokimeion ve olasılıkla ikincil atölyeleri yanında Bithynia, Sardeis, Ephesos, Karia, Psidia ile Pamphylia-Kilikia sınır bölgesindeki bir alan ve Lykaonia’nın özellikleri ele alınıp incelenmiştir. Ostotheklerinön yüzleri dikkate alınarak beş tipe ayrılmış ve bunların dönemsel farklılıklarına göre özellikleri anlatılmıştır.

Antik dönemde Lidya Bölgesi sınırları içinde kalan kentlerden ortaya çıkarılarak Manisa Müzesine getirilen 24 adet ostothekin incelenmesi yapılmıştır. Çoğu semerdam biçimli kapaklı, sade örneklerdir. Teknelerin genellikle biri uzun biri kısa olmak üzere iki yüzleri işlenmiş; ikinci kısa yüz ve arka yüz bezemesiz bırakılmıştır. Bazılarının kapağında ve ön yüzlerinde Yunanca yazıt bulunmaktadır.

Kat No 1, 2, 3, 10, 11, 23, 24 basit işçilikli, bezemesiz, sade örneklerdir. Kat No 19ön yüzde iki boğa başı bukranium betimlidir. Kat No 4, 5, 6, 12, 13, 14,15, 16 21, 22, ön yüz veya kapaklarında yunanca yazıt bulunan örneklerdir. Kat No 7, 8, 9 numaralı örneklerin ön yüzlerinde anahtar deliği formlu kabartma bulunmaktadır. Kat No 17, 18 köşelerinde betimlenen koçbaşı arası stilize yaprakların oluşturduğu girland betimli ostotheklerdir. Son örnek olan Kat No 20 yan yüzeyinde el sıkışan iki insan kabartması mevcuttur.

KATALOG

Katalog No 1

Envanter No: Kayıtlarda belirtilmemiş

Buluntu Yeri: Alışehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: Sıradan Taş

Ölçü:

Yüksekliğı kapaksız 25 cm;

Kapak uzunluğı 60,5 cm;

Kapak yüksekliğı 15 cm;

Genişliğı 57,5 cm

Tarih: Geç Hellenistik Dönem

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizma şeklindedir. Kapak ve gövde de yer yer aşınmalar görölmektedir.

Katalog No 2

Envanter No: 3370

Buluntu Yeri: Alaşehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: Sıradan Taş

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 25 cm;

Kapak uzunluğu 45 cm;

Kapak yüksekliği 7,5 cm;

Genişliği 33 cm

Tarih: Geç Hellenistik Dönem

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizma şeklindedir. Kapak düz formda olup dört köşesinde akroterleri vardır. Ayaksızdır.

Katalog No 3

Envanter No:3369

Buluntu Yeri: Alafehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: Sıradan Taş

Ölçü:

Yüksekliğı kapaksız 24 cm;

Kapak uzunluğı 42,5 cm;

Kapak yüksekliğı 9 cm;

Genişliğı 41,5cm

Tarih: Geç Hellenistik Dönem

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizma şeklindedir. Çatı biçiminde alçak kapağın akroterlerinde kırıklar görölmektedir.

Katalog No 4

Envanter No: 3376

Buluntu Yeri: Alafehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: Kireç Taşı

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 27,5 cm;

Kapak uzunluğu 48 cm;

Kapak yüksekliği 6 cm;

Genişliği 46 cm

Tarih: Geç Hellenistik Dönem

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizma şeklindedir. Çatı biçiminde alçak kapağa sahiptir, dört köşesinde aşınmış akroterleri mevcuttur.

Okunabilen yazılar: ΜένεξΣτράτου

Kaynak: Malay, Hasan. **Greek and Latin Inscriptions in the Manisa Museum**, Österreichische Akademie der Wissenschaften Wien, Graz, 1994, s.131, fig. 177

Katalog No 5

Envanter No: 437

Buluntu Yeri: Zeytinliova

Malzemenin Cinsi: Kireç Taşı

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 45 cm;

Kapak uzunluğu 47,5 cm;

Kapak yüksekliği 4,2 cm;

Genişliği 42,5 cm

Tarih: Geç Hellenistik Dönem

Tanım: Kapağı tapınak alınlığı formunda yapılmıştır. Gövdenin ön yüzünde Yunanca yazı bulunmaktadır.

Okunabilen yazıları: Sporios'un oğlu Papylos'un mezarı.

Παύλοντοῦ Σπορίου

Kaynak: Malay,s.138, fig. 194.

Katalog No 6

Envanter No:7789

Buluntu Yeri: Envanter kayıtlarında belirtilmemiş.

Malzemenin Cinsi: Sıradan Taş

Ölçü:

Yüksekliği 27 cm;

Kapak uzunluğu 59,5 cm;

Kapak yüksekliği 11 cm;

Genişliği 59 cm

Tarih: İ.Ö 23- İ.S 32/33

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizması şeklinde olup kapağıçatı formdadır. Ayaksızdır. Gövdenin ön yüzünde Yunanca yazılar mevcuttur.

Okunabilen yazılar:

Ἐ τοὺς ξβ' μηνὸς Δαΐσιου

Πρωτομάχου καὶ

Τατία

62. senede Daisios ayının 15. inde Protomakhos ve Tatia'nın mezarı

(Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Recai Tekoğlu tarafından çevirileri yapılmıştır.)

Katalog No 7

Envanter No:8566

Buluntu Yeri: Alafehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: Mermer

Ölçü:

Yüksekliğı kapaksız 21 cm;

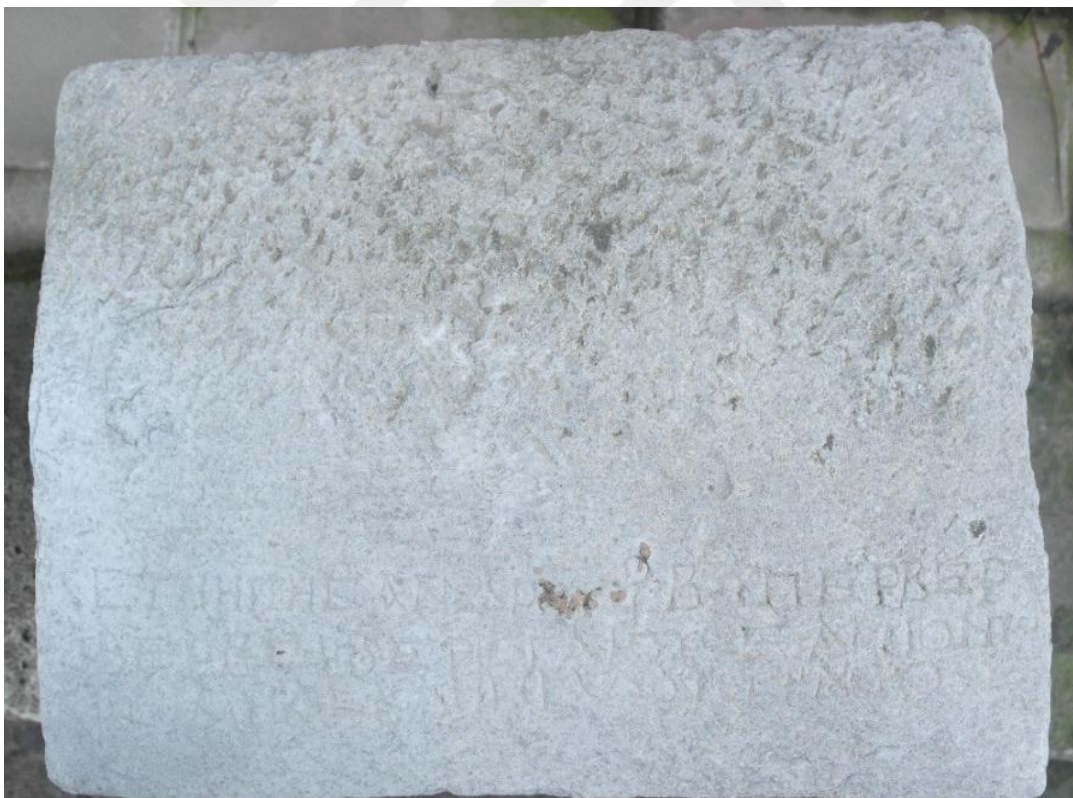
Kapak uzunluğı 44 cm;

Kapak yüksekliğı 8,5 cm;

Genişliğı 44 cm

Tarih: Hellenistik Dönem

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizma biçimindedir. Ön yüzünde anahtar deliğı formunda kabartması bulunmaktadır. Kapağı düz formdadır. Sardes tipi ostotheek.

Katalog No 8

Envanter No:5000

Buluntu Yeri: Alafehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: Kayıtlarda belirtilmemifif

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 21,5 cm;

Kapak uzunluğu 48 cm;

Kapak yüksekliği 4 cm;

Genişliği 42,5 cm

Tarih: Geç Hellenistik Dönem

Tanım: Dikdörtgen prizması şeklindeki sandukanın ön yüzünde kabartmalı Sardes Tipi ostotheğin özelliği olan anahtar deliği rozet beti bulunmaktadır.

Kapağının üzerinde Yunanca 3 satır yazı bulunmaktadır.

Okunabilen yazılar:

ΕΤΗΠΗΠΑ . . . ΡΦΒ . ΠΡΕ

ΒΕ...

(Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Recai Tekoğlu tarafından çevirileri yapılmıştır.)

Katalog No 9

Envanter No:441

Buluntu Yeri: Alaşehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: Mermer

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 20,5 cm;

Kapak uzunluğu 37 cm;

Kapak yüksekliği 11 cm;

Genişliği 40 cm

Tarih: GeçHellenistik Dönem

Tanım: Gövdesi dikdörtgen prizması şeklinde olan sandukanın kapağı yarım silindir formundadır. Gövde dört ayak üzerinde bulunmaktadır. Ön yüzün ortasında Sardes Tipi ostotheke özelliği olan anahtar deliği rozet kabartması mevcuttur.

Katalog No 10

Envanter No: Kayıtlarda belirtilmemiş

Buluntu Yeri: Sardes

Malzemenin Cinsi: Kireç Taşı

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 26,5 cm;

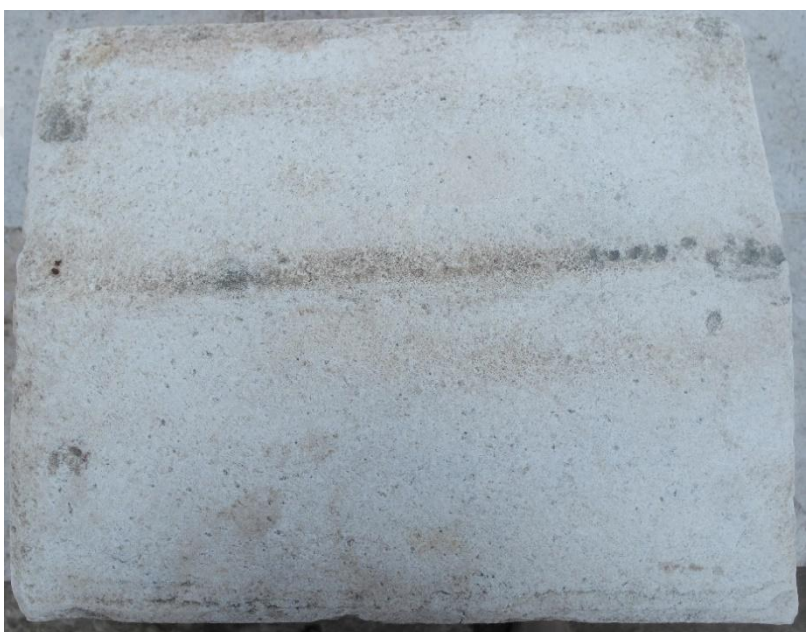
Kapak uzunluğu 71,5 cm;

Kapak yüksekliği 13,5 cm;

Genişliği 70 cm.

Tarih: İ.S 2.yy

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizma şeklindedir. Çatı biçiminde alçak kapağa sahiptir. Uzun ön yüz ve diğer yüzler düzdür. Ayaksızdır. Alt kısmında kırıklar mevcuttur. Kapak uç kısmında ve gövdenin yukarısında çentik izi görülmektedir. Taşçı ustasının kapak ve tekneyi oturtmak üzere kullandığı işarettir. Sardes tipi ostothektir.

Katalog No 11

Envanter No: Kayıtlarda belirtilmemiş

Buluntu Yeri: Sardes

Malzemenin Cinsi: Kireç Taşı

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 18 cm;

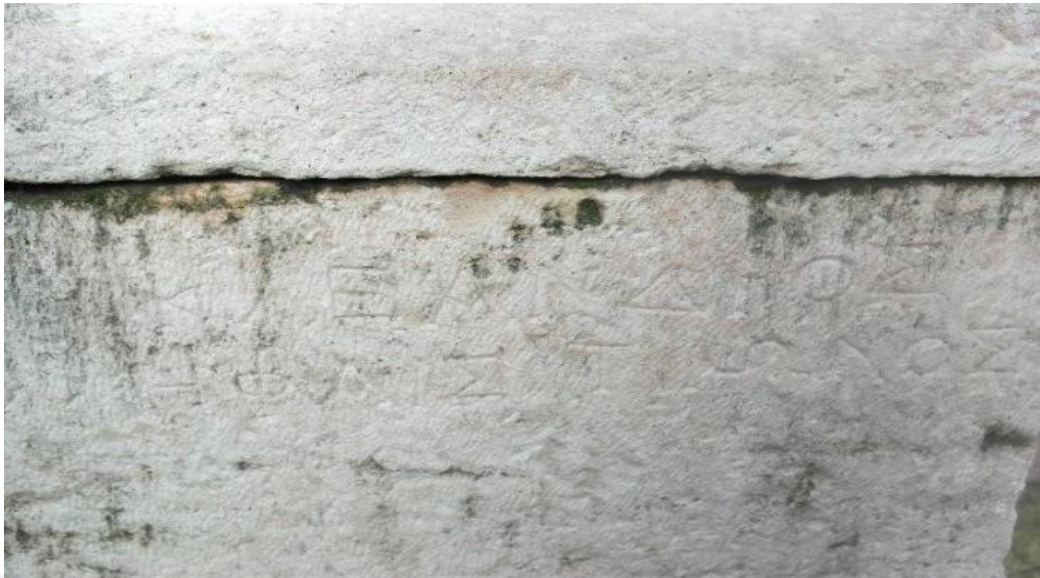
Kapak uzunluğu 47,5 cm;

Kapak yüksekliği 6;

Genişliği 46 cm.

Tarih: İ.S 2.yy

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizma şeklindedir. Kapağı alçak çatı formundadır. Ayaksızdır. Kapak uç kısmında ve gövdenin yukarısında çentik izi görülmektedir. Sardes tipi ostothektir.

Katalog No 12

Envanter No: Kayıtlarda belirtilmemiş

Buluntu Yeri: Envanter kayıtlarında belirtilmemiş.

Malzemenin Cinsi: Kireç Taşı

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 35,5 cm;

Kapak uzunluğu 51 cm;

Kapak yüksekliği 17,5cm;

Genişliği 48 cm

Tarih: İ.S 2.yy

Tanım: Dikdörtgen prizma biçimindeki sandukanın ön yüzünde iki satır Yunanca yazısı vardır. Kapağı çatı formunda olup dört köşesinde akroterleri düzgün bir şekilde korunmuştur. Sanduka dört ayak üzerinde durmaktadır.

Okunabilen yazıları:

Κλεανδρος

Ἡφαιστωνός

(çevirisi: Hephaisto'nun oğlu Kleandros burada yatıyor)

(Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Recai Tekoğlu tarafından çevirileri yapılmıştır.)

Katalog No 13

Envanter No:5592

Buluntu Yeri: Alafehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: Mermer

Ölçü:

Yüksekliğı kapaksız 23,5cm;

Kapak uzunluğı 38 cm;

Kapak yüksekliğı 7,5 cm;

Genişliğı 38 cm

Tarih: İ.S 2.yy

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizma biçimindedir. Kapağı alçak çatı formunda olup dört köşesindeki akroterlerin yalnızca biri sağlam kalabilmiştir. Sanduka dört ayak üzerinde durmaktadır. Ön yüzünde bir satır yunanca yazı bulunmaktadır.

Okunabilen yazıları:

Θέμιστας (Themistas)

Kaynak: Malay,s.138, fig. 192.

Katalog No 14

Envanter No:3380

Buluntu Yeri: Alafehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: SıradanTaş

Ölçü:

Yüksekliğı kapaksız 24 cm;

Kapak uzunluğı 42 cm;

Kapak yüksekliğı 11 cm;

Genişliğı 43 cm

Tarih: İ. S 2.yy

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizma şeklindedir. Çatı formundaki kapağın 4 akroterlerinden birisi kırıktır. Ayaklarında da kırıklar vardır. Kapak üzerinde Yunanca yazı bulunmaktadır.

Okunabilen yazıları: MENOGAS

Μηνογᾶς

Kaynak: Malay, s.136, fig. 188.

Katalog No 15

Envanter No:7791

Buluntu Yeri: Envanter kayıtlarında belirtilmemiş.

Malzemenin Cinsi: Sıradan Taş

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 27 cm;

Kapak uzunluğu 34 cm;

Genişliği 32,5 cm

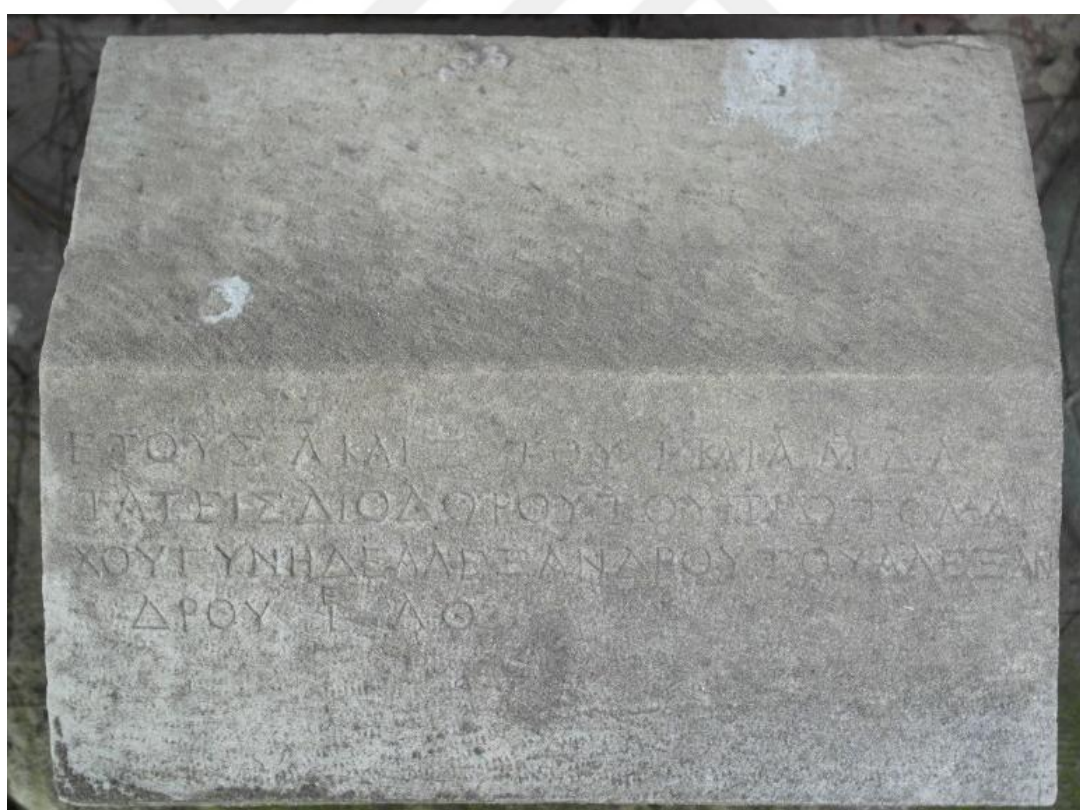
Tarih: İ.S 2.yy

Tanım: Sandukası dikdörtgen prizması şeklindedir. Kapağı yüksek çatı formunda olup dört köşesindeki akroterlerin ikisi kırıktır. Sandukanın ayak kısmı kırıktır. Gövdenin ön yüzünde Yunanca yazı vardır.

Okunabilen yazıları: AMMIA

Ἀμμία

(Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Recai Tekoğlu tarafından çevirileri yapılmıştır.)

Katalog No 16

Envanter No:7788

Buluntu Yeri: Envanter kayıtlarında belirtilmemiş.

Malzemenin Cinsi: Kireç Taşı

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 20 cm;

Kapak uzunluğu 43 cm;

Kapak yüksekliği 9 cm;

Genişliği 35,5 cm

Tarih: İ.S 7

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizması şeklindedir. Kapağı düz formdadır. Kapağında Yunanca yazılar bulunmaktadır.

Okunabilen yazılar:

ἔ τουζλ' καὶ ζ' τοῦ (geri kalan kelimeler iyi okunmuyor)

ΤατειςΔιοδώρουτοῦ Πρωτομα-

χουγυνήδεἈλεχάνδρουτοῦ Ἀλεξαν-

δρου (son satır okunmuyor)

“37. senede ayının sında. Protomakhos’un torunu Diodoros’un kızı ve Aleksandros’un torunu Alexandros’un eşi Tateis burada yatıyor”

(Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Recai Tekoğlu tarafından çevirileri yapılmıştır.)

Katalog No 17

Envanter No:34

Buluntu Yeri: Envanter kayıtlarında belirtilmemiş.

Malzemenin Cinsi: Kayıtlarda belirtilmemiş

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 27 cm;

Kapak uzunluğu 62,5cm;

Kapak yüksekliği 6 cm;

Genişliği 58,5 cm

Tarih: Yazıtına göre İ.S 61-62 senesi

Tanım: Sandukası dikdörtgen prizması şeklindedir. Kapağı semerdam formunda yapılmıştır. Gövdenin ön yüzünde çiçeklerle yapılmış girlandlarla birbirine bağlı köşelerde koçbaşları ve ortasında boğa başı motifi yer almaktadır. Gövdenin yan yüzünde yine çiçeklere girlandlı iki köşesinde koçbaşları vardır. Gövdenin ön yüzünde girland üstü boşlukta Yunanca yazılar bulunmaktadır.

Okunabilen yazıları:

1. ἔτους ρμζ', μη(νὸς) Αὐδναίου ια'. Ἀμέμπτω Μαχάτου

Εὐφρόνη

ἡγυνή καὶ

οἰκίῳ

5. Εἰλει-

σός,

Παστοσορος,

Τηλύγετος,

Ἄμεμ-

10

πτος.

ÇEVİRİSİ: “146 senesinin Audnaios ayının 11inde. Makhatos’un oğlu Amemptos için eşi Euphrone ve oğulları Eilisos, Pastosoros, Telygetos ve Amemptos yaptıldılar.”MS. 61/62

(Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Recai Tekoğlu tarafından çevirileri yapılmıştır.)

Katalog No 18

Envanter No:4433

Buluntu Yeri: Selendi

Malzemenin Cinsi: Mermer

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 18 cm;

Kapak kırık;

Genişliği 51 cm

Tarih:İ.S 140-170.

Tanım: Çok ince beyaz renk mermerden dikdörtgen prizma şeklinde yapılmıştır. Dört köşesinde birer tane koçbaşı vardır. Yine dört cephesinde koçların boynuzlar üzerinde birleşen tek kavisli ve stilize yaprakların meydana getirdiği girland vardır. Karşılıklı yüzler birbirinin aynıdır. Koçbaşları oldukça güzel işlenmiştir. Lahitin içi iki tane çukurdan ibarettir. Bir tanesinin dibi beş yerinden delinmiştir. Kapak her çukur için ayrı ayrı yapılmış olup dört köşe ve 3 cm kalınlığında levha şeklindedir. Bir tanesinin kapağı yoktur.

Katalog No 19

Envanter No: Kayıtlarda belirtilmemiş

Buluntu Yeri: Envanter kayıtlarında belirtilmemiş.

Malzemenin Cinsi: Kireç Taşı

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 44 cm;

Genişliği 66 cm

Tarih:İ.S 140-170.

Tanım: Dikdörtgen prizma şeklindeki sandukanın ön yüzünde girlandlı iki yanında boğa başları bulunmaktadır. Girlandın ortasında rozet kabartması konmuştur. Gövdenin iki yanında kabartma çiçek rozeti yer almaktadır.

Katalog No 20

Envanter No:443

Buluntu Yeri: Envanter kayıtlarında belirtilmemiş.

Malzemenin Cinsi: Kayıtlarda belirtilmemiş

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 32,5 cm;

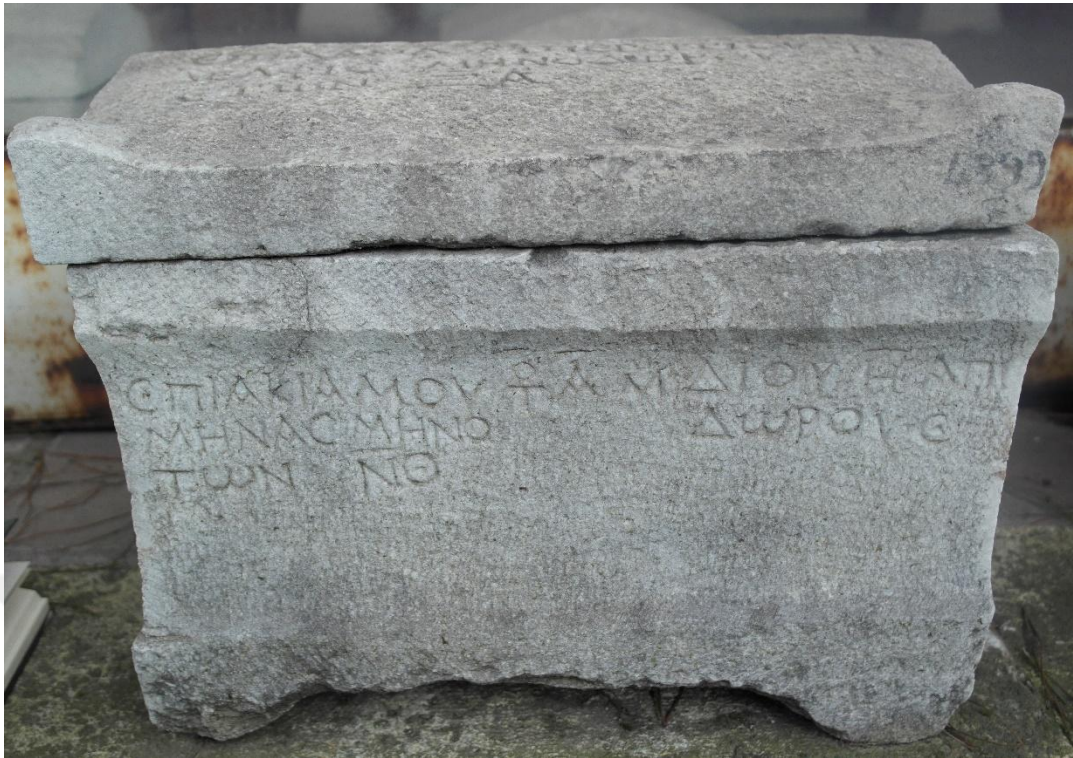
Kapak uzunluğu 41 cm;

Kapak yüksekliği 7 cm;

Genişliği 36 cm

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Tanım: Dikdörtgen prizması formundaki gövdenin yüzeyi karşılıklı el sıkışan iki insan kabarması ile süslüdür. Gövde dört ayak üzerindedir. Kapağı kırıktır.

Katalog No 21

Envanter No:4899

Buluntu Yeri: Sardes

Malzemenin Cinsi: Kireç Taşı

Ölçü:

Yüksekliği kapaksız 28 cm;

Kapak uzunluğu 47,5 cm;

Kapak yüksekliği 7 cm;

Genişliği 46,5 cm

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizması şeklindedir. Kapağı çatı formunda olup iki akroteri kırıktır. Sanduka dört ayak üzerinde bulunup kırıklar mevcuttur.

Kapakta okunabilenleri:

Ἐ πὶ Δαμαῖς Ἡμπερείτιου Β΄

Δελφίς Μηνοδώρου

Ἐ τῶν ΞΑ΄

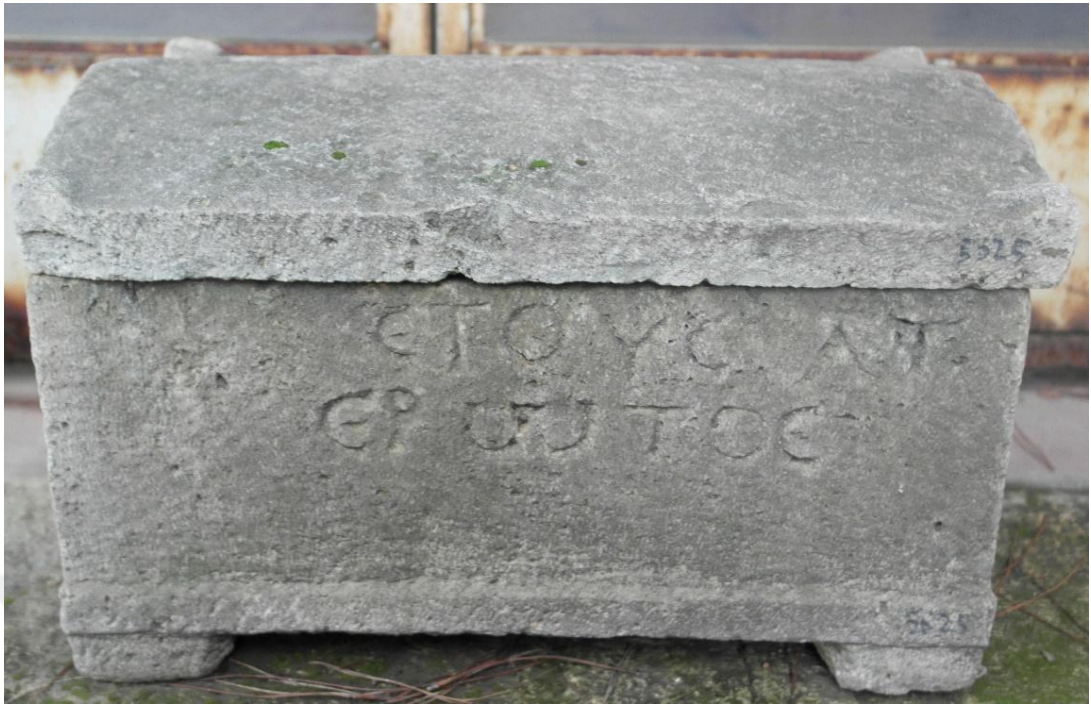
(Hemperitios'un kızı 12 yaşındaki Dama (ve) Menodoros'un kızı 161 yaşındaki Delphis için yaptırdılar)

Gövdesinde okunabilenler: Ἐ πὶ ὁ κίϱ μοῦ

MHNA C MHNO. . . Δ W PO V C

T W N . N

(Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Recai Tekoğlu tarafından çevirileri yapılmıştır.)

Katalog No 22

Envanter No:5625

Buluntu Yeri: Alafehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: Kireç Taşı

Ölçü:

Yüksekliğı kapaksız 22 cm;

Kapak uzunluğı 49 cm;

Kapak yüksekliğı 8 cm;

Genişliğı 47 cm

Tarih: 330 Sulla = 245/6 veya 300 Actium.

Tanım: Kireçtaşından yapılmış kapaklı bir lahittir. Lahit dört küçük ayak üzerine oturur. Yüzün birinde iki satır Yunanca vardır.

Okunabilen yazıları: EROS

Ἔ τουζλτ'

Ἔρωτος

330 senesinde. Eros'un mezarı

Kaynak: Malay,s.136, fig. 190.

Katalog No 23

Envanter No:3372

Buluntu Yeri: Alafehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: Sıradan Taş

Ölçü:

Yüksekliğı kapaksız 21 cm;

Kapak uzunluğı 32 cm;

Kapak yüksekliğı 8 cm;

Genişliğı 32 cm

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizma şeklindedir. Kapak çatı formundadır. Ayaklarında kırıklar mevcuttur.

Katalog No 24

Envanter No:3367

Buluntu Yeri: Alafehir (Philadelphia)

Malzemenin Cinsi: SıradanTaş

Ölçü:

Yüksekliğı kapaksız 20,5 cm;

Kapak uzunluğı 39,5 cm;

Kapak yüksekliğı 10,5 cm;

Genişliğı 37,5 cm

Tarih: Roma İmparatorluk Dönemi

Tanım: Sanduka dikdörtgen prizması şeklindedir. Kapağı çatı formulu olup dört köşesinde akroterleri vardır. Sanduka dört ayak üzerinde bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akurgal, Ekrem. **Anadolu Kültür Tarihi**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 1998.

Akyüz, Oktay. **Her Yönüyle Selendi**, Sanat Kitabevi, Konya, 2002.

Alkım, Handan. “Gedikli Höyük”,**Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, YEM Yayınları, İstanbul, 1997, s.663

Asgari, Nuşin. **Hellenistik ve Roma Çağlarında Anadolu Ostothekleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1976.

Bayraktar, Nedret. **Antik Şehirler**, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2002.

Çelgin, A. Vedat. “Termessos ve Çevresinde Nekropol ve Epigrafiya Araştırmaları: 1975-1991 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Toplu Sonuçlarına Kısa Bir Bakış”, **Anadolu Araştırmaları Dergisi**, Antalya, 1992, ss153-177.

Çelik, Ahmet. **Adana Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2010.

Çimen, Mustafa. **Lykaonia Bölgesi Süvari Betimleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

Dinç, Rafet. “Lydia’da Bir Çocuk Mezarı”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 1993, ss.55-57.

Ekmen, Hamza. “Yeni Veriler Işığında Başlangıcından İ.Ö II. Binin Sonuna Kadar Anadolu’da Yakarak Gömme (Kremasyon) Geleneği”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2012, ss.23-49.

Hürmüzlü, Bilge. “Psidia’da Gömü Geleneklerinin Işığında Kùltürler Arası İlişkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakùltesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 15, 2007, ss.1-22.

İnan, Jale. **Antalya Bölgesi Roma Devri Portreleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1965.

Karaöz Arıhan, Seda. **Karia Bölgesi Ölü Gömme Adetleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji (Paleoantropoloji) Ana Bilim Dalı, Ankara, 2007.

Koch, Guntram. **Roma İmparatorluk Dönemi Ostothekleri**, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, İstanbul, 2001.

Koch, Guntram. **Türkiye’deki Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri**, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2010.

Korkut, Taner. **Ostotheken oder Kindersarkophage**, Suna- İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2013.

Malay, Hasan. **Greek and Latin Inscriptions in the Manisa Museum**, Österreichische Akademie der Wissenschaften Wien, Graz, 1994.

Öz, Kefayettin. “Akhisar’ın Tarihi”, 15.12.2008,
<https://sites.google.com/site/burgutexkimdir/akhisar-in-tarihi>, (02.04.2015).

Özbek, Metin. “Aşıklı Höyük Neolitik Çağ İnsanları”, **VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 1993, ss.201-212.

Özkaya, Vecihi. **XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1994.

Özterzi, Sevil. **Anadolu’da Neolitik ve Kalkolitik Dönemdeki Mezar Tiplerinin ve Ölü Gömme Geleneklerinin Sosyokültürel Açısından Değerlendirilmesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji (Paleoantropoloji) Anabilim Dalı, Ankara, 2011.

Rodenwaldt, Gerhart. **Der Sarkophage Cafarelli**, Winckelmann Program, Berlin, 1925.

Saltuk, Secda. **Arkeoloji Sözlüğü**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1989.

Sevin, Veli. **Urartu Oda Mezar Mimarisinin Kökeni Üzerine Bazı Gözlemler**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir, 1987.

Tavukçu, Ali Yalçın. **Pamphylia Bölgesi Ostothekleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Erzurum, 1993.

Toynbee, J. M. C. **Death and Burial in The Roman World**, Johns Hopkins University Press, London, 1971.

Tuğlacı, Pars. **Okyanus Ansiklopedisi Sözlük**, Pars Yayınları, İstanbul, 1972.

Uhri, Ahmet. **Anadolu'da Ölümün Tarih Öncesi Bir Gelenegin Oluşum Süreçleri**, Ege Yayınları, İstanbul, 2010.

Yağız, Kahraman. “Antandros Nekropolisi HellenistikDönem Mezar Tipleri”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 2, Sayı:2,2009, ss.136-144.

Yaylalı, Koçhan ve Cevat Başaran. **XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I**, Çanakkale, 1991

Yiğitpaşa, Davut. “Urartu Ölü Gömme Gelenekleri ve Ölüle İlgili Ritüeller”, **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi**, Sayı: 25, 2010, ss.177-202.

Süleyman Yükçü, Gülşah Atağan. “Ortadoğu'da Zaman Tünelinde Ticaret”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 1, 2011, ss.86-109.

“Lydia Bölgesi”.<http://www.anadoluarkeolojisi.net/723.html>, (02.04.2015).

“Manisa Müzesi Müdürlüğü”.<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43881/manisa-muzesimudurlugu.html>, (02.04.2015).

EKLER

EK 1: Antik Yunan ve Roma’da Ölüme Dair Sözler¹

- “...Ölüm hepimizin yazgısıdır; kader ölüm döşeğine serince insanı, tanrılar bile uzaklaştıramaz uğursuz ölümü oradan...”

Homeros, OdysseiaIII,
235-237

- “...Bu cesur yürek neye yaradı, uzaklaştırabildi mi ondan kara ölümü?”

Homeros, OdysseiaIV,
292-293

- “...Ölü olan dertleri unuttur, gözyaşı dökmez...”

Euripides, Troades

- “...Ölülerin süsü, büyük başarılarının parlaklığıdır...”

Euripides, Herakles, 356-357

- “...Şanslı bir ölümle ölmek, insanlar için tanrıların bir lütfüdür...”

Aiskhylos, Agamemnon, 1305

- “...Beni vakitsiz öldürme, zira gün ışığını seyretmek pek tatlı. Beni kara toprağı görmeye zorlama...”

Euripides, IphigeniaheenAulidi,
1218-1219

- “...Ölüm yaklaştığında kimse ölmek istemez...”

Euripides, Alkestis 671

- “...Doğanlar hem yaşamayı hem de ölümü kabullenirler ve arkalarında çocuklar bırakırlar; böylece ölüm yeniden doğar...”

Herakleitos, B 20

¹ Arihan, s.246.

- *“...Doğum nasılsa ölümden öyledir. Ruhun bedenle birleşmesi hiçbir şekilde bedenden ayrılmasından daha mükemmel değildir...”*

Platon, Nomoi, 828 D

- *“...Aslında insanlar hiç ummadıkları ve geleceğine inanmadıkları ölümü beklerler...”*

Herakleitos, B 27

- *“...Ölüm, sürgün ve bunlara benzeyen korkunç görünen şeyler, özellikle ölüm her vakit gözünün önünde olsun. O zaman aşâğılık kaygılara düşmezsin ve hiçbir şeyi coşkunlukla istemezsin...”*

Epiktetos

- *“...Saati gelince öleceğim. Ama kendisine verileni geri veren bir adam gibi öleceğim...”*

Epiktetos

- *“...Biliyorum ki her doğan ölür, bu bilinen kanundur. Demek ki ölmem gerekiyor. Ben süresiz değilim. Ben bir insanım; saat günün bir parçası olduğu gibi, ben de bütünüün bir parçasıyım. Saat gelir ve geçer. Bende gelir ve geçerim. Geçip gitme şekli önemli değildir...”*

Epiktetos

- *“...Başaklar niye sürer? Yetişmek ve sonra yetişince biçilmek için değil mi? Çünkü onları kutlu şeylermiş gibi sapları üzerinde bırakmazlar. Başakların duyguları olsaydı biçilmemek dileğinde bulunacaklarını sanıyor musun? Elbette hayır. Aksine biçilmemeyi bir felaket sayacaklardı. İnsanlar için de bu böyledir. Ölmek insanlar için felakettir. Başak için sararıp olgunlaşmak ve biçilmemek ne ise insanoğlu içinde ölmek odur...”*

Epiktetos

- “ Ölüme dertlerin en korkuncu gözü ile bakmaya gerek yoktur; çünkü biz yaşadıkça ölüm yoktur, ölüm gelince de artık biz yoktur. Ölüm ne yaşayanlar için, ne de ölümler için vardır. Çünkü birincilerle münasebeti yoktur. Çıka geldiği zaman ise ikinciler yoktur. Hal böyle iken zaman olur, bir çok kimseler ölümden en büyük fenalıktan kaçır gibi kaçırılır, sonra zaman olur ölümlü acılarına bir son olması için ararlar..”

Epikuros

- “...Herkes için ve her yerde en güzel şey, varlıklı ve sağlıklı olmak... Yaşlılık yıllarına erişebilmek, ölmüş ana babasına güzel bir ölüm töreni sağlayabildikten sonra kendi çocukları tarafından göz kamaştırıcı bir törenle gömülmektir...”

Platon, HippiasMeizon, 291e

- “...Tanrılar kimi severse o genç ölür...”

Menandros; fragman 125K

Latince Ölüme Dair Sözler²

- *Moriestfelicis,antequammorteminvoices* (Publilius Syrus, M 354)

Ölümüçağırmadan ölmek, şanslı biradamaözgüdür.

- *Morinecesseest,sednonquotiensvolueris* (Publilius

Syrus, M 360) Herkes ölecek, ama istediği zaman değil!

- *Morsinfantifelix,iuveniacerba,nimisseraestseni*(Publilius

Syrus,M401)Ölüm, çocuk için şanstır, genç için erken, yaşlı için ise çok geç!

² Arihan, s.247.

- *Mors ultimaline arerum est* (Horatius, Epistulae 1.16.79)

Ölüm her şeyin sonu değildir.

- *Mortem ubi contemnas, viceris omnes metus* (Publilius Syrus, M405)

Ölümü küçümsediğinde, bütün korkularını yenmiş olursun!

- *Nec morte effugere quisquam nec a morte potest* (Publilius Syrus, N478) Ne ölümden kaçabilir insan, ne de aşktan.

- *Nemo in matrem moritur qui moritur miser* (Publilius Syrus N 465) Sefil biçimde ölen, erken ölmüş sayılmaz.

- *Pereundiscire tempus assidue est mori* (Publilius Syrus, P 530) Öleceğin zamanı bilmek, sürekli ölmektir.

- *Satis est beatus, quae potest, cum vult, mori* (Publilius Syrus, S 675) Ölmek istediğinde, ölebilene ne mutlu.

- *Non omni moriar* (Horatius, Carmina 3.30.1) Tamamen ölmeyeceğim

- *Vita misera longa, felix brevis* (Publilius Syrus, O 485) Ah yaşam, zavallı ya uzun, mutlu ya kısa!

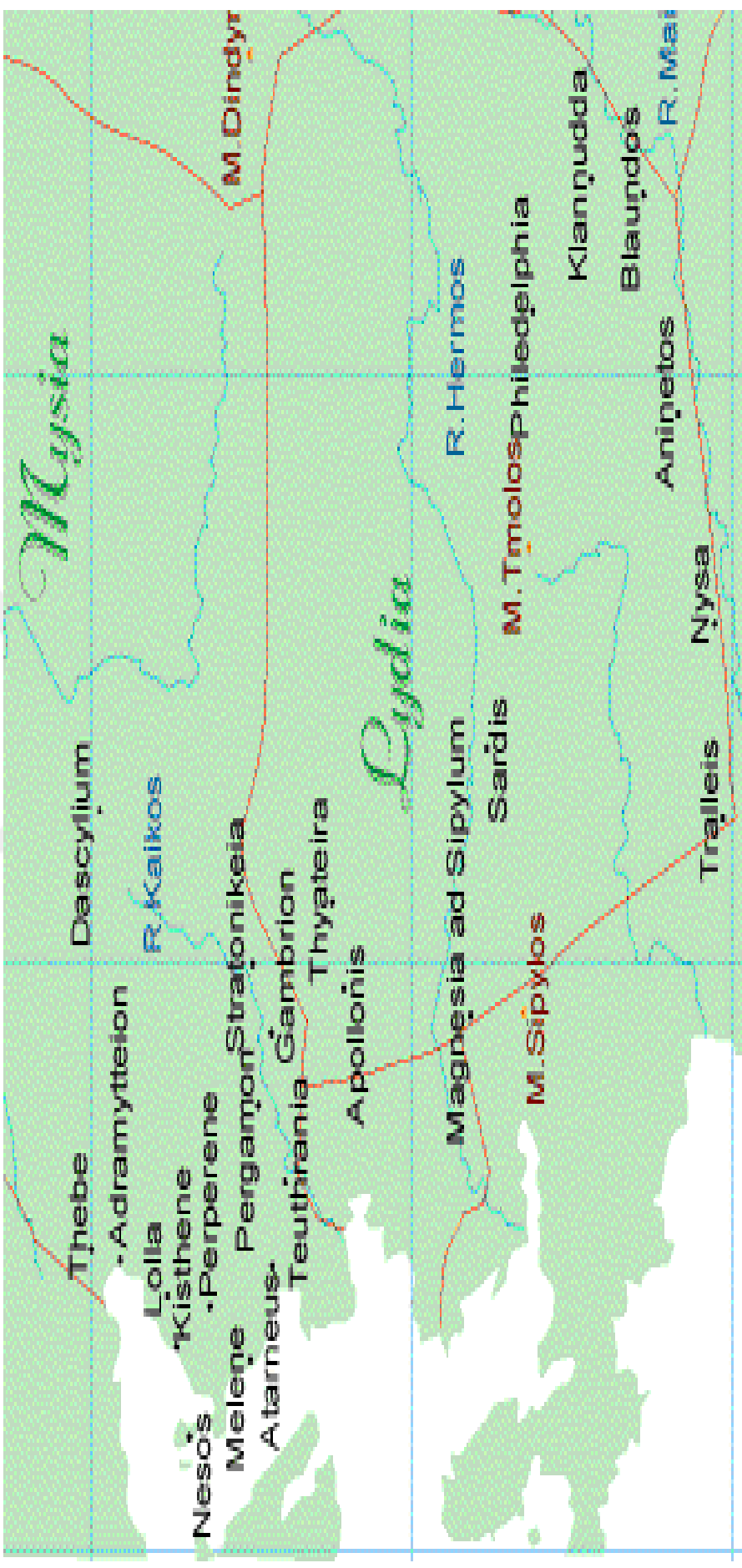
- *Omnia mors aequat* (Seneca, Epistulae, 91.16) Ölüm her şeyi eşit kılar

- *Parce sepulto* (Vergilius, Aeneis, 3.41) Ölen kişiyi affet

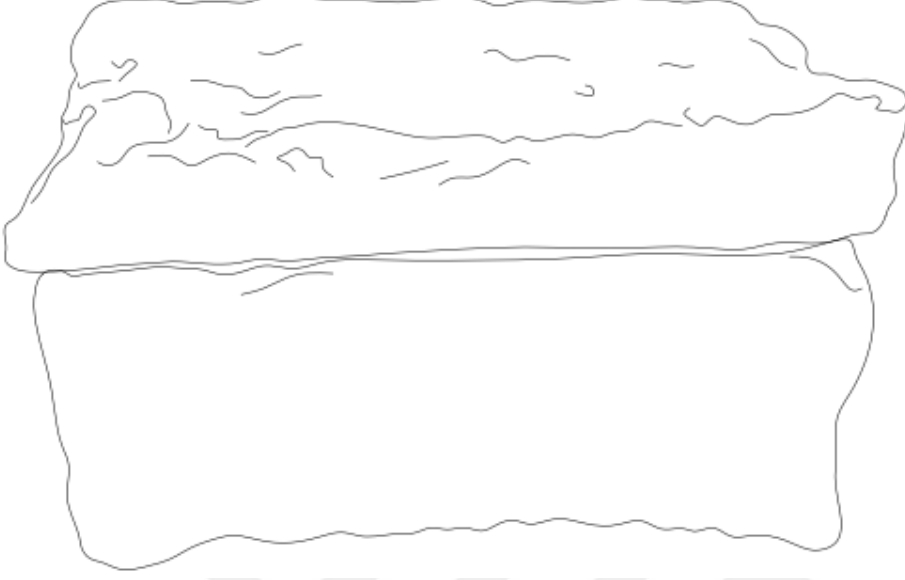
Graz, 1994

EK 3:Lidya Bölgesi Haritası

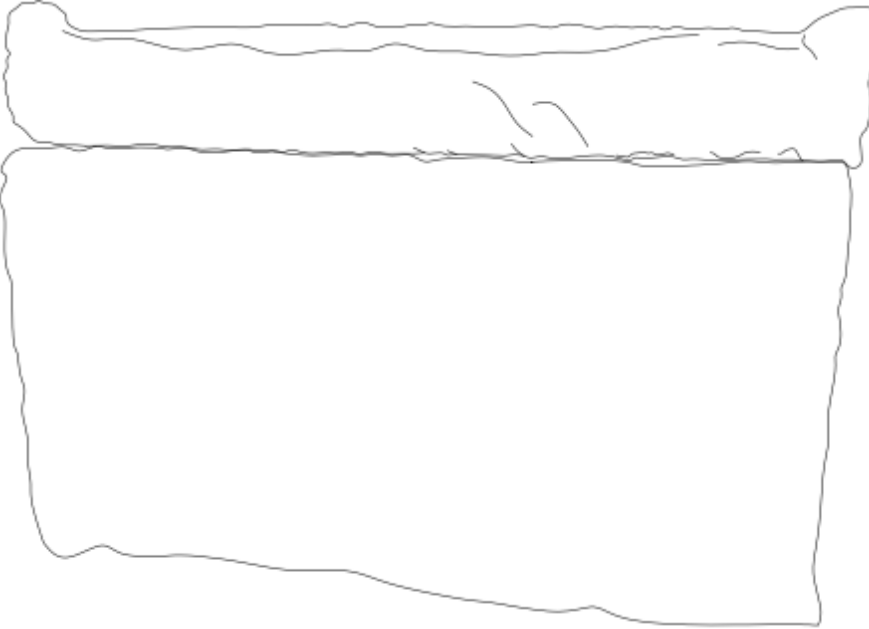

Kaynak:<http://www.anadoluarkeoloji.net/723.html>

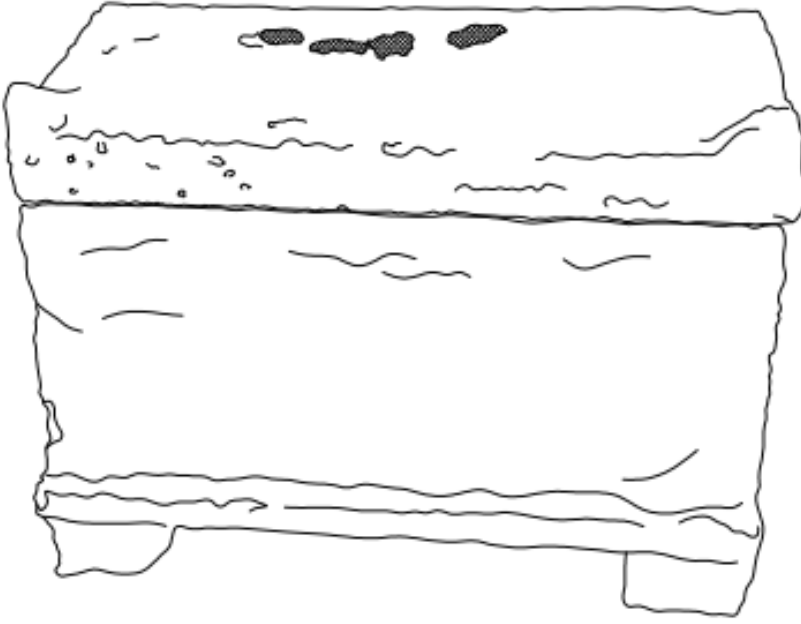
EK 4:Çizimler Listesi

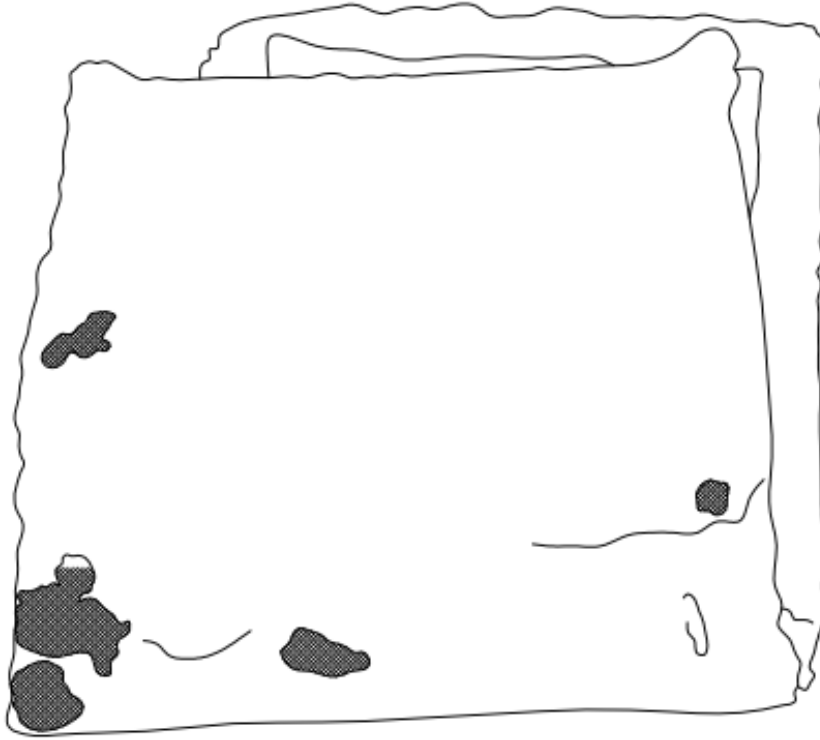
Şekil 1- Katalog No 1 Çizimi

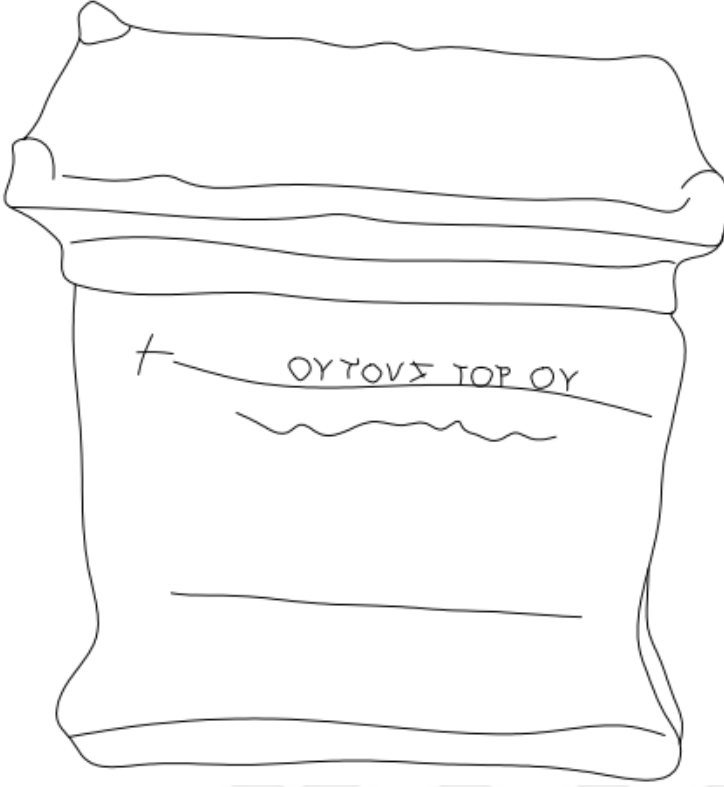
Şekil 2: Katalog No 2 Çizimi

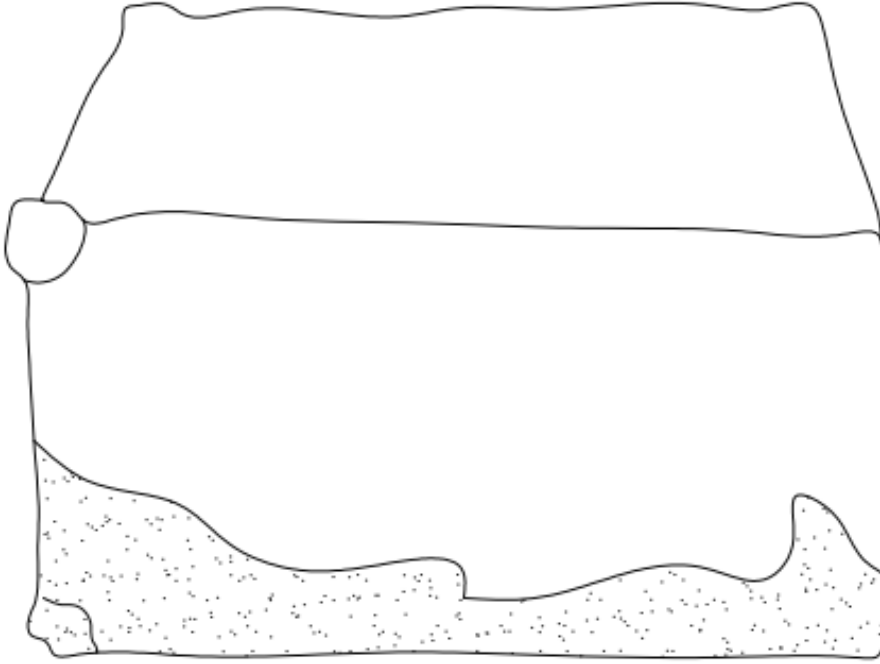
Şekil 3: Katalog No 3 Çizimi

Şekil 4: Katalog No 4 Çizimi

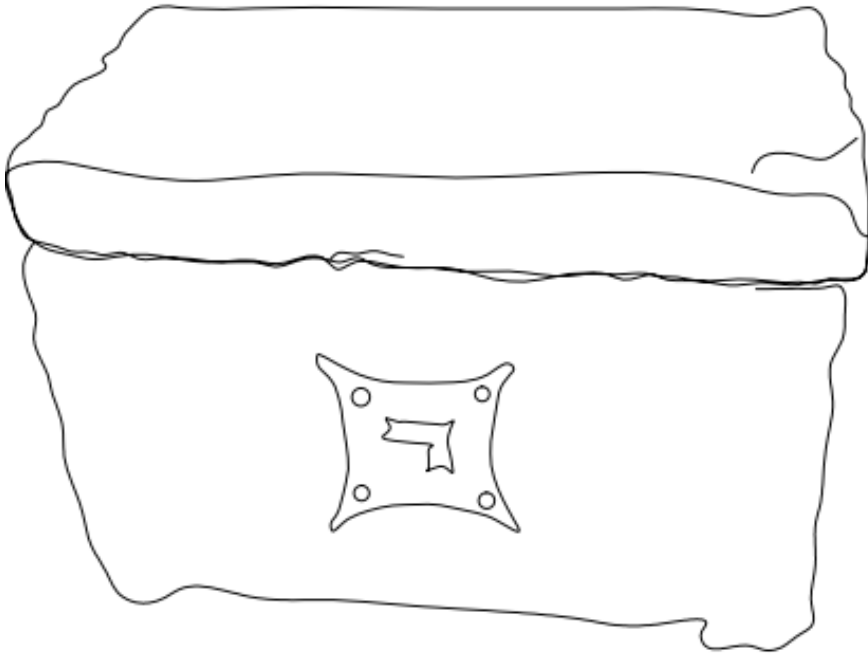
Şekil 5: Katalog No 5, 1. Çizimi

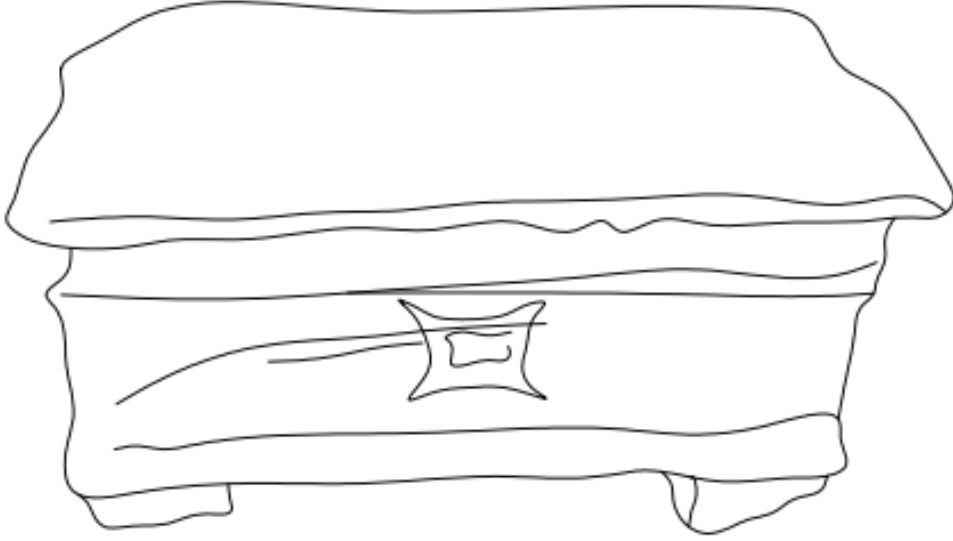
Şekil 5:KatalogNo 5, 2. Çizimi

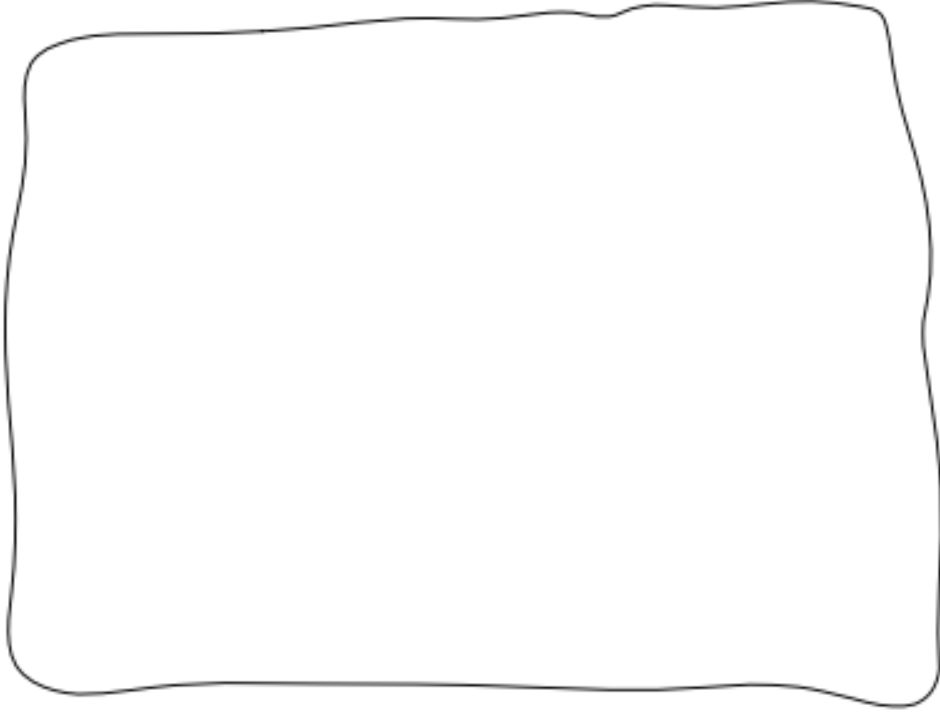
Şekil 6: Katalog No 6 Çizimi

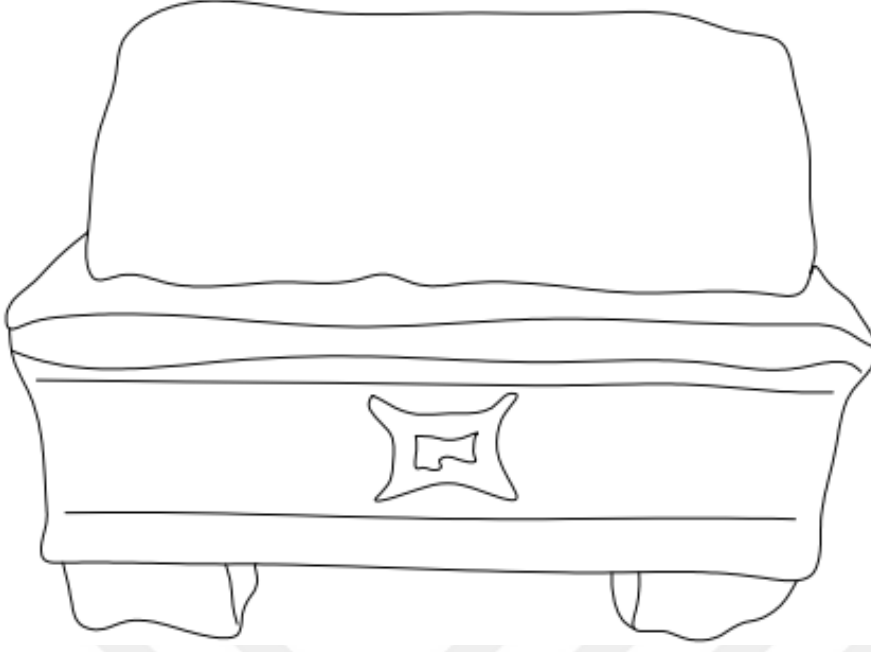
Şekil 7: Katalog No 7 Çizimi

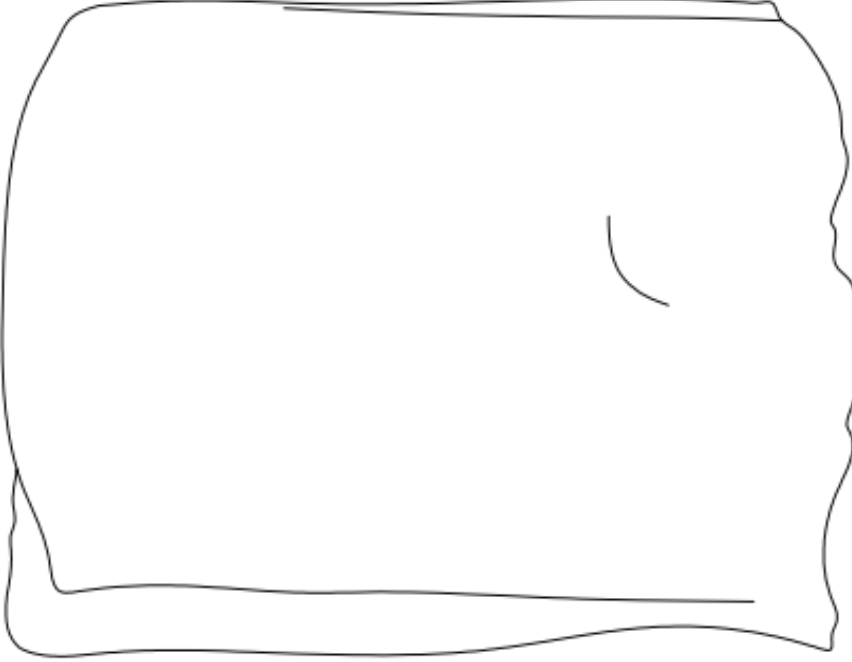
Şekil 8: Katalog No 8, 1.Çizimi

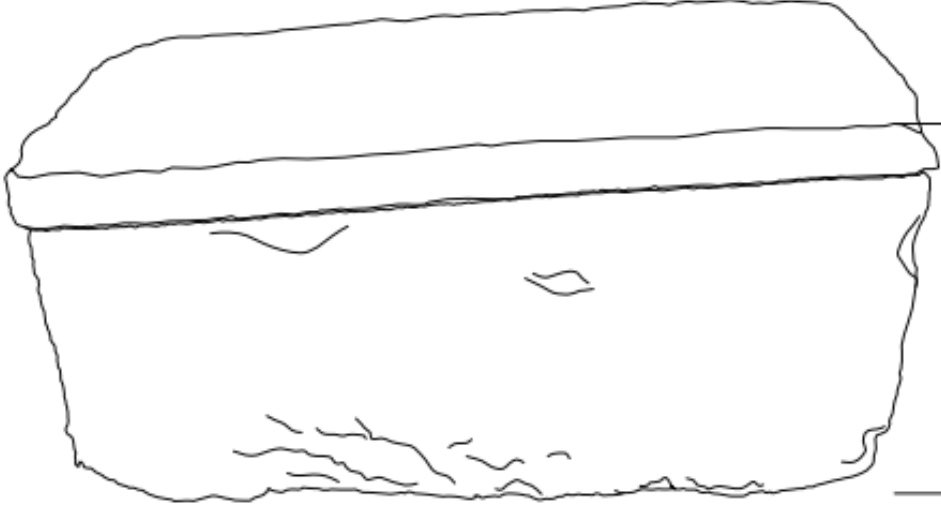
Şekil 8: Katalog No 8, 2.Çizimi

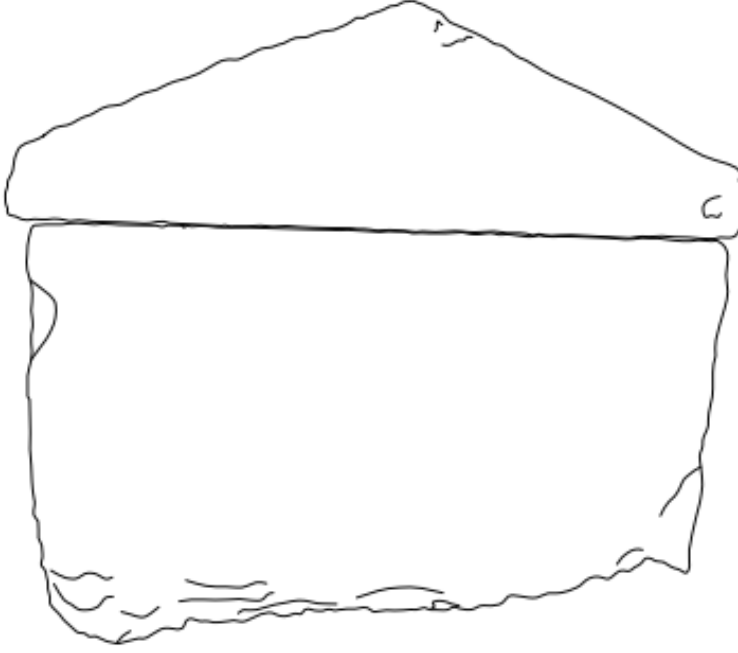
Şekil 9: Katalog No 9, 1.Çizimi

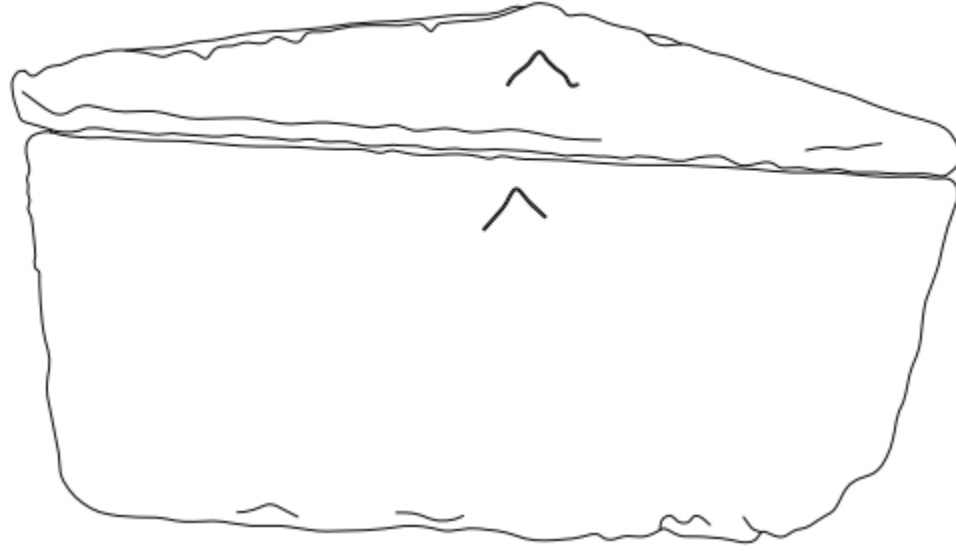
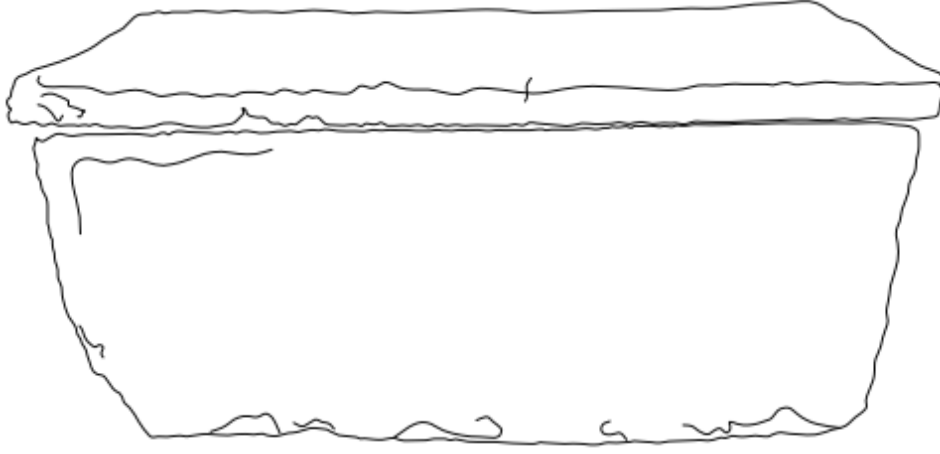
Şekil 9: Katalog No 9, 2.Çizimi

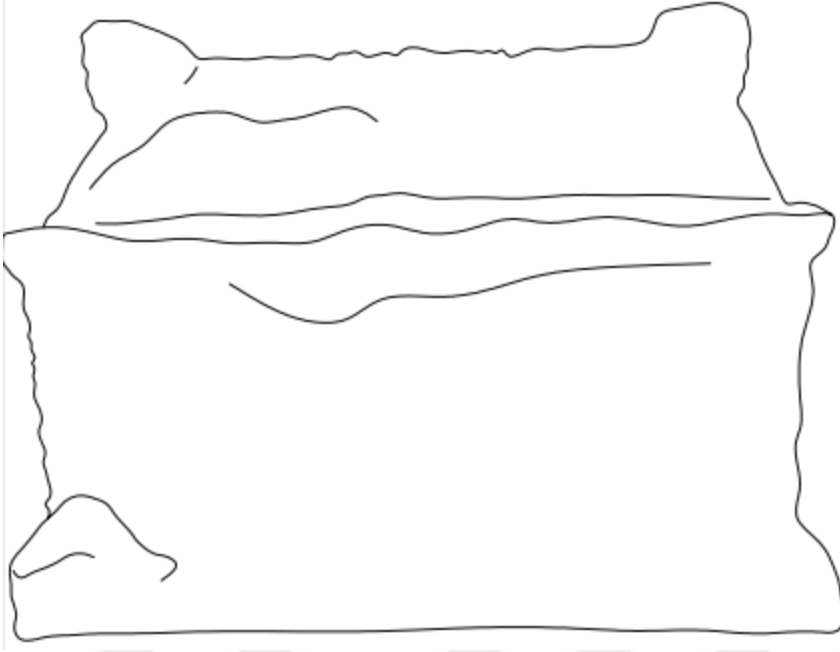
Şekil 10:Katalog No 10, 1. Çizimi

Şekil 10:Katalog No 10, 2. Çizimi

Şekil 11:Katalog No 11 Çizimi

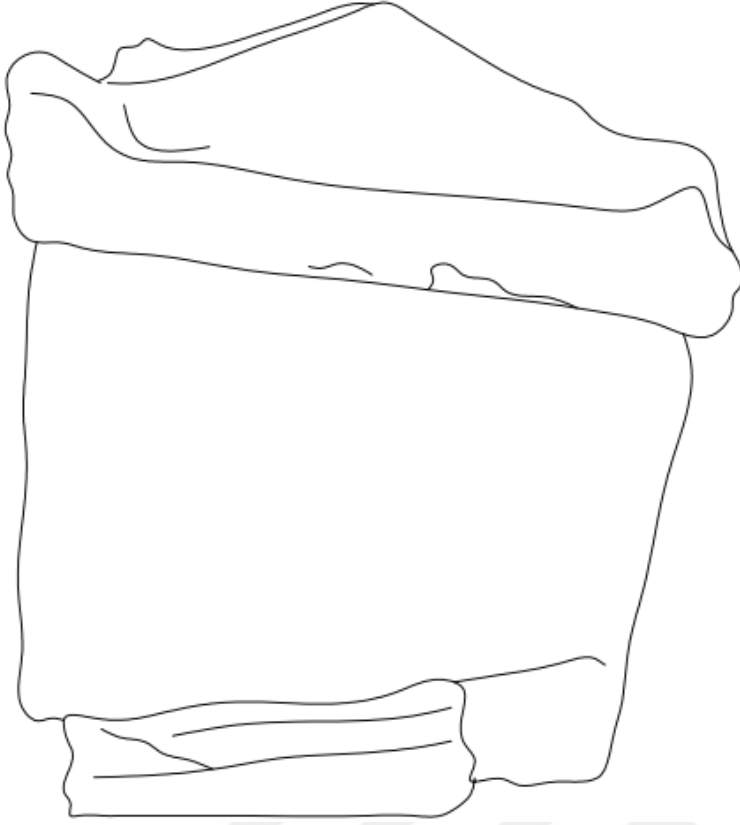
Şekil 12:Katalog No 12 Çizimi

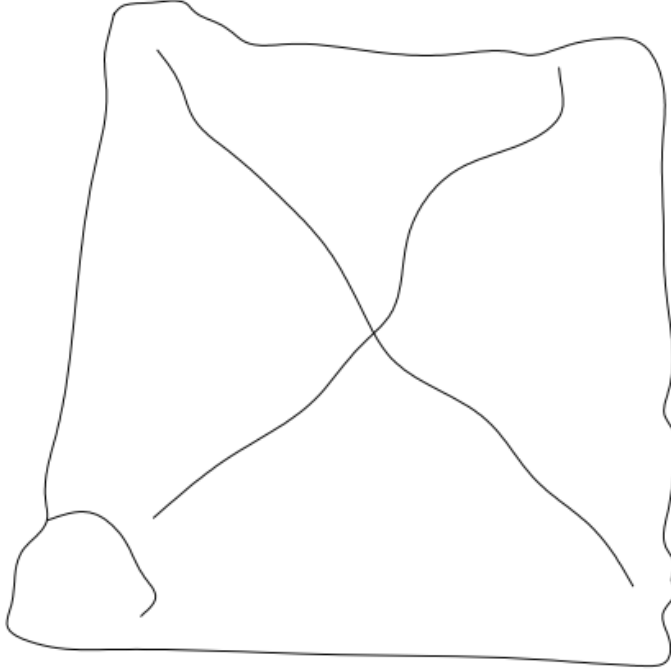
Şekil 13:Katalog No 13 Çizimi

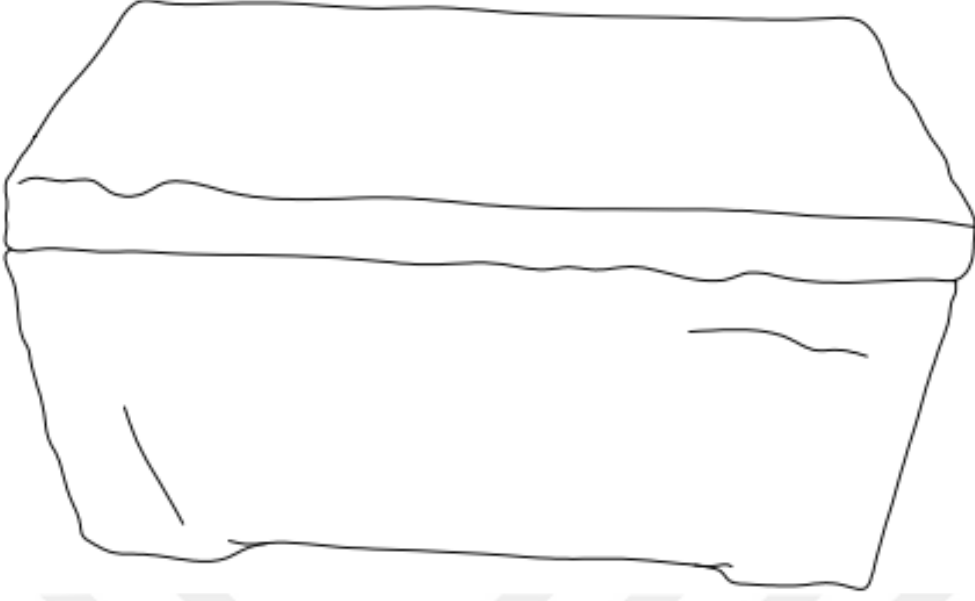
Şekil 14:Katalog No 14 Çizimi

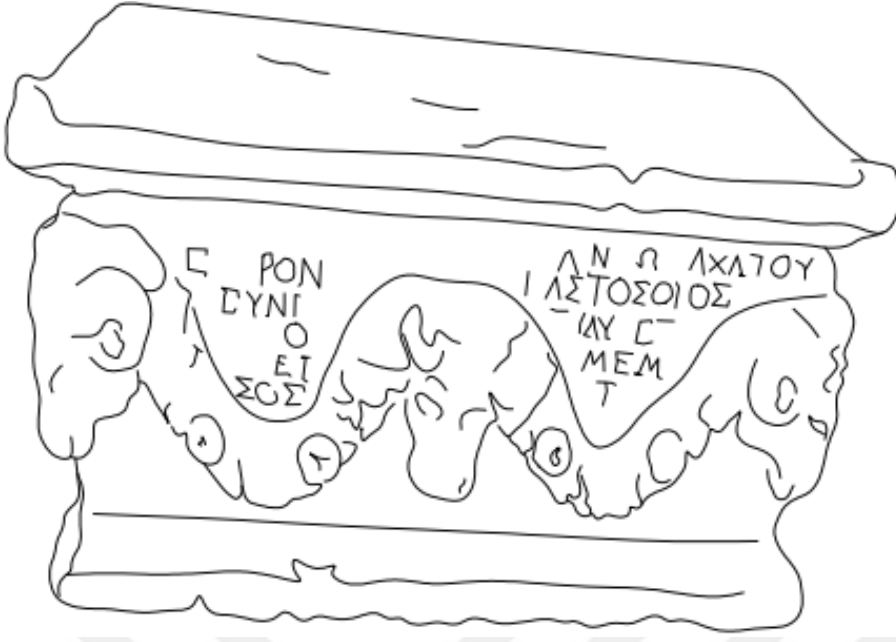
Şekil 15:Katalog No 15, 1. Çizimi

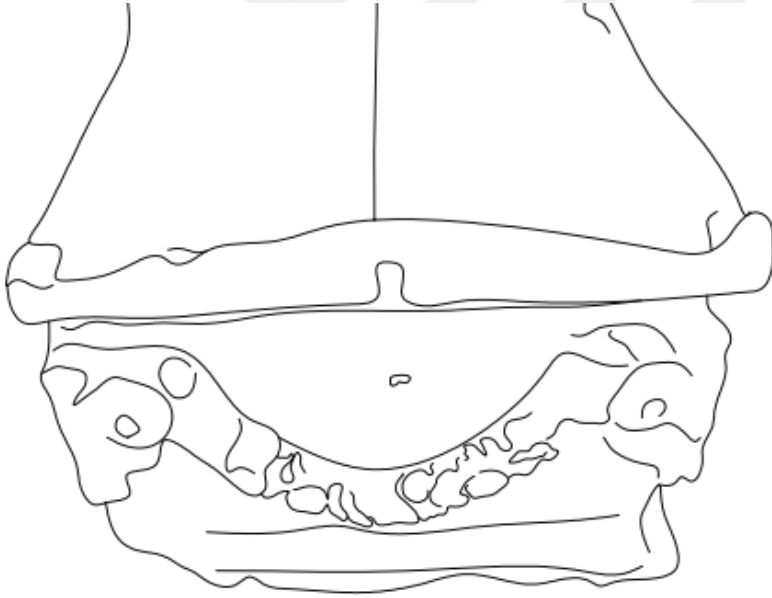
Şekil 15:Katalog No 15, 2. Çizimi

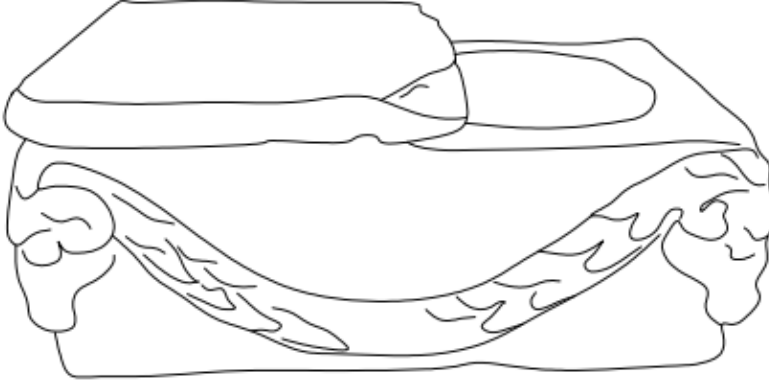
Şekil 16:Katalog No 16 Çizimi

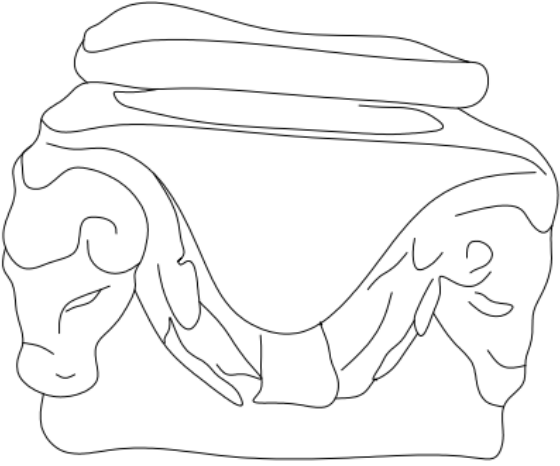
Şekil 17:Katalog No 17, 1. Çizimi

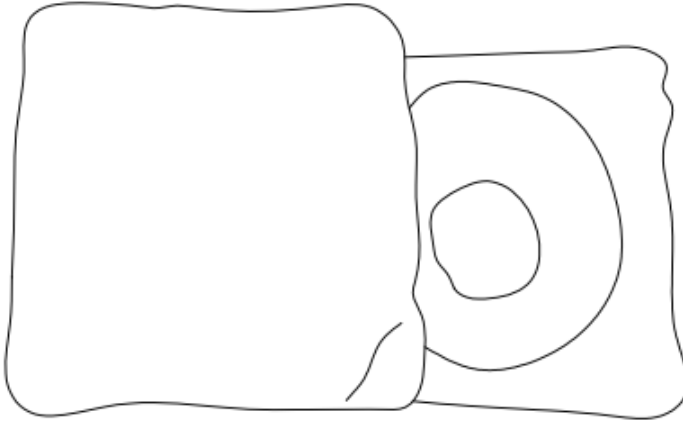
Şekil 17:Katalog No 17, 2. Çizimi

Şekil 18:Katalog No 18, 1. Çizimi

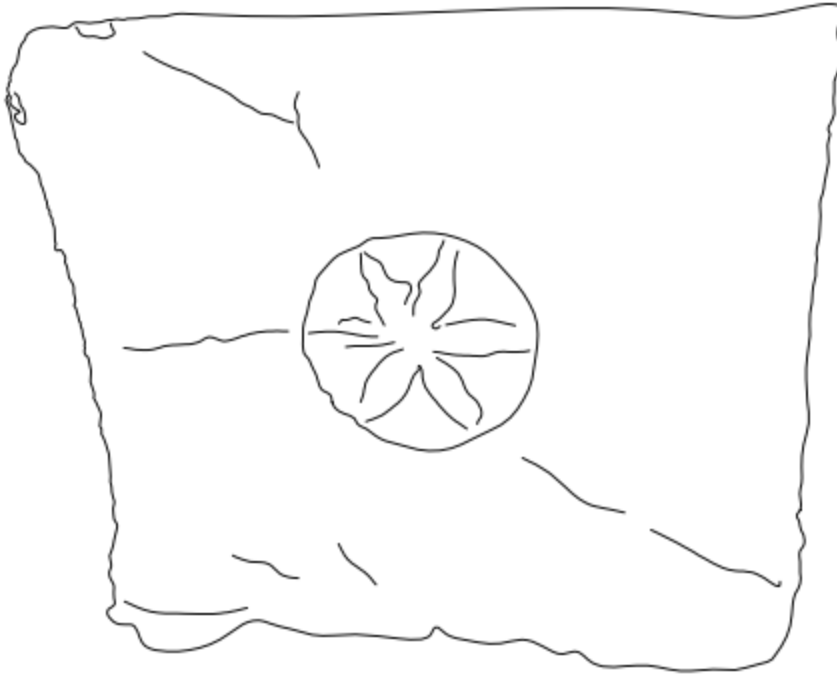
Şekil 18:Katalog No 18, 2. Çizimi

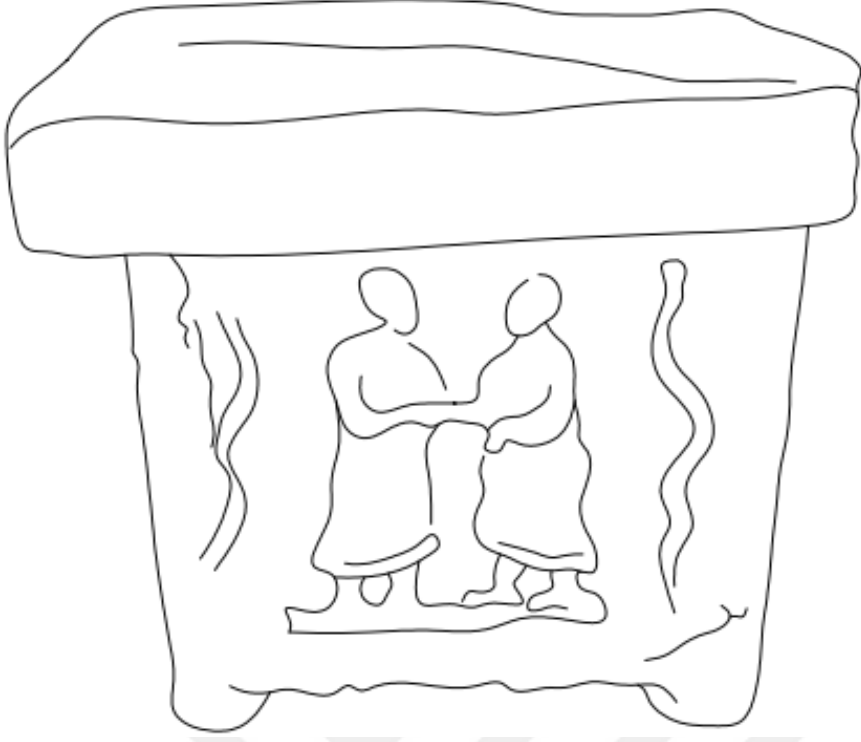
Şekil 18:Katalog No 18, 3. Çizimi

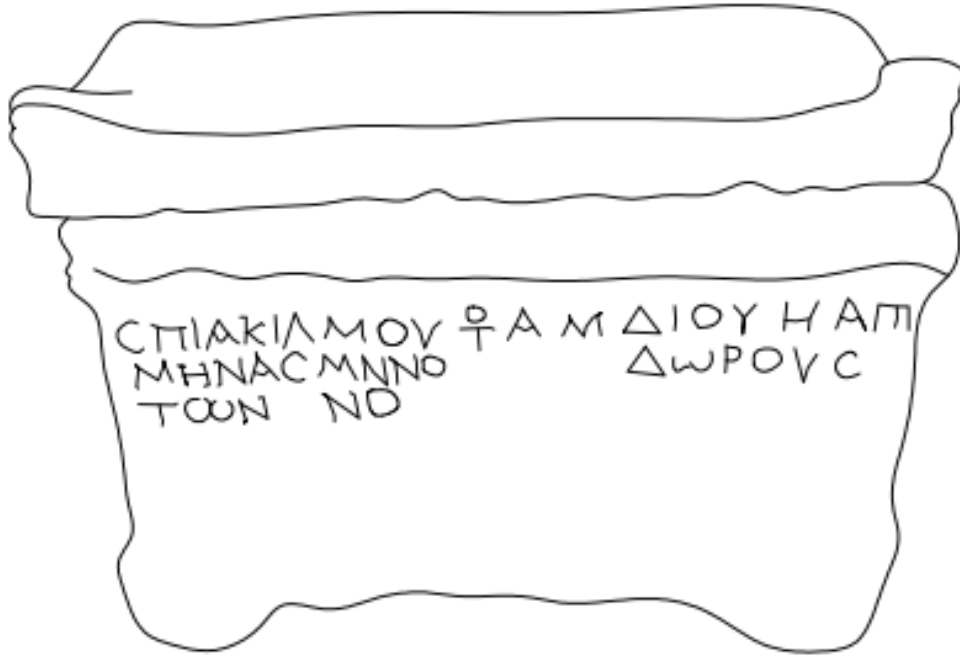
Şekil 19:Katalog No 19, 1. Çizimi

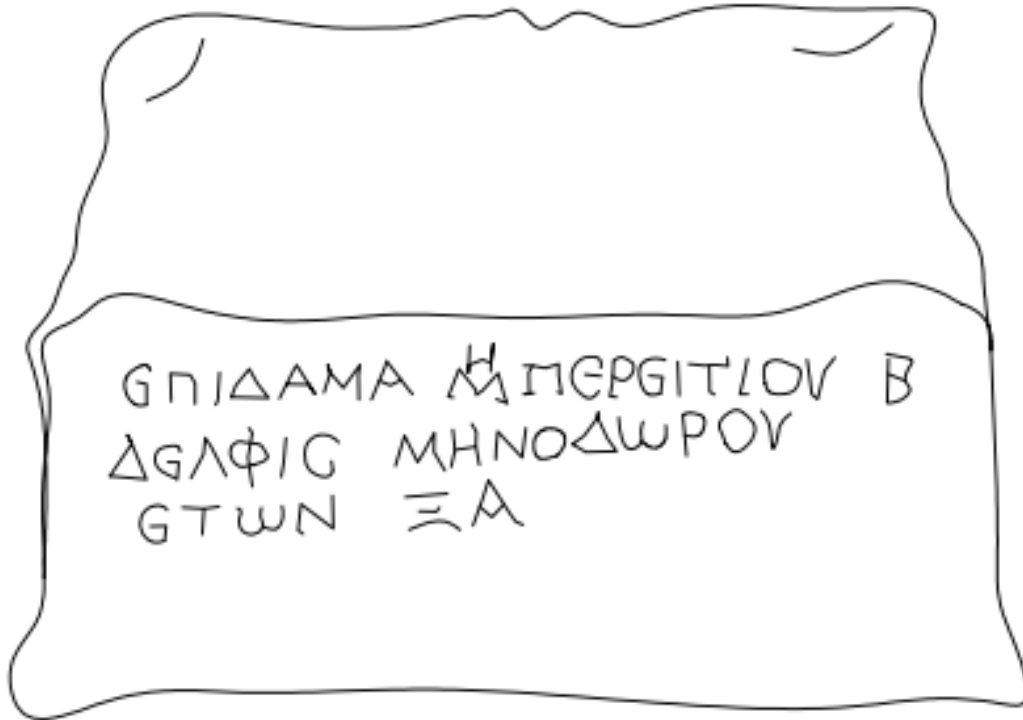
Şekil 19:Katalog No 19, 2. Çizimi

Şekil 20:Katalog No 20 Çizimi

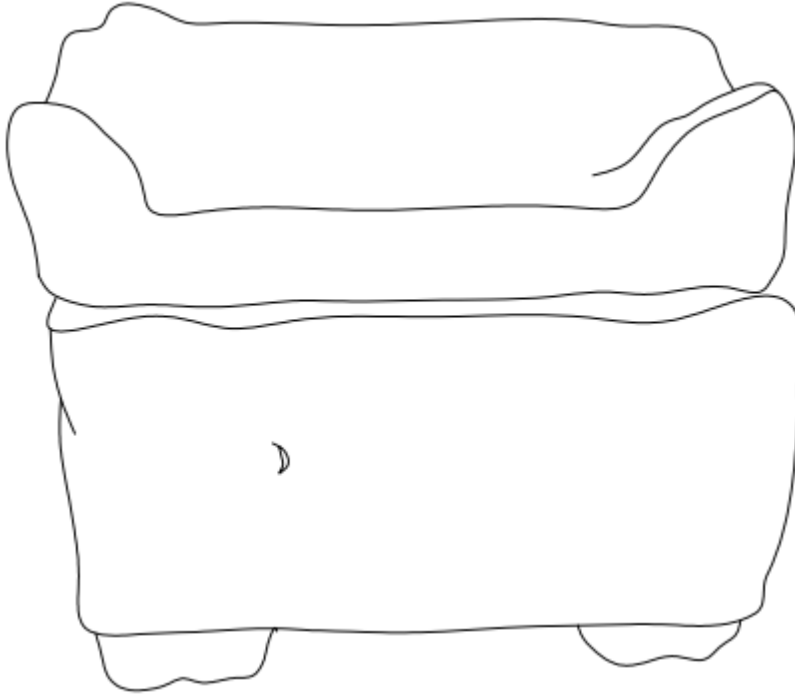
Şekil 21:Katalog No 21,1.Çizimi

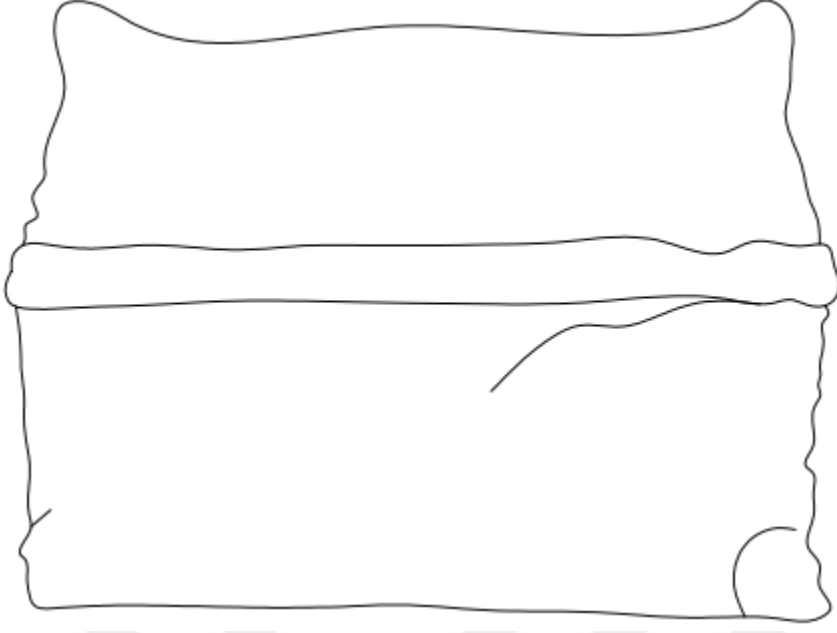
Şekil 21:Katalog No 21, 2.Çizimi

Şekil 22:Katalog No 22 Çizimi

Şekil 23:Katalog No 23 Çizimi

Şekil 24:Katalog No 24 Çizimi